

CHE GUEVARAN YLÖSNOUSEMUKSET

Mike Gonzalez

*Niin läsnä olet kuin ennenkin
Levoton matkailija
Kuuban löytäminen
Ryntäys valtaan
Vallankumouksen kaudit
Politiikka ja talous
Ero
Nimetön hauta Nancahuazússa
Liekeistä syntynyt
Epäitsekäs henki löytyy uudelleen
Viitteet*

*On jäänyt jotakin tuuleen
Ja auringon kimallukseen.
Niin läsnä olet kuin ennenkin,
Comandante Che Guevara
(suom. Pentti Saaritsa)*

Che elää, ei vain 60-luvulla eläneiden muistoissa, vaan myös monien sellaisten mielessä, jotka tietävät vähän tai eivät mitään hänen elämästään tai politiikastaan. Hänen nykyinen inkarnaationsa on täynnä monimerkityksisyyttä. Kuubassa hänen haudasta kaivettuja luitaan juhlittiin huolellisesti järjestetyssä seremoniassa. Chen kasvot ovat kaikkialla, jokaisessa julkisessa rakennuksessa ja valtavissa tauluissa valtateiden varsilla, varustettuina tunnuslausein, jotka vaativat uhrautumista ja lujuutta vihollisen edessä. Miltei jokaisessa kuubalaistalossa on vesiväriversioita Chen kasvoista, usein ainoana kuvana paljaalla seinällä, joskus Neitsyt Marian kuvan vieressä. Ja yhtä aikaa hänen kasvonsa ovat tavaraa halpoja matkamuistoja kaupittelevissa kojuissa koristaen t-paitoja ja kuppeja, puumosaiikkeja ja nahkakukkaroita. Ne, jotka ilmeisen tyytyväisinä käyttävät rintamerkkejä ja -nappeja, ovat ostaneet kuvan Kuubasta, eivät poliittista symbolia. Viime ylösnousemuksessaan Che on ikoni, joka on irrotettu ajastaan.

Hänen muissa inkarnaatioissaan on kuitenkin parrakkaisiin kasvoihin ja tähtibaskeriin sisältyvää poliittista kaikua. Zapatisti-kapina Meksikossa omaksui Guevaran edeltäjäksi ja esimerkiksi.¹ Caracasissa Guevara nousi 90-luvun alussa uudelleen lipuissa, joita kannettiin monissa hinnankorotustenvastaisissa kaupunkimellakoissa. Italian poliittisissa mielenosoituksissa 1995 ja 1996 kannettiin Chen kuvia.

Mitä hän edusti tälle uudelle tyytymättömien nuorten sukupolvelle, sitä on vaikea sanoa. Kun Malcolm X:n paluu symbolisena hahmona näkyi Spike Leen elokuvassa, ei ainakaan vielä ole näkynyt, että mediat olisivat ottaneet Chen uudelleen käsiteltäväksi.² 60-luvulla Guevara liitettiin siirtomaavallanvastaisen taistelun aaltoon, etenkin sen suosituimpiin edustajiin, Kuubaan ja Vietnamiin. Läntisen älymystön piirissä Che edusti ihanteellistettua imperialisminvastustajaa, taistelijaa esimerkillisen puhtauden puolesta. Mutta hänen kohtalonsa välivuosina oli epätasainen; hän ei ollut pysyvä symboli ja hänen roolinsa kuubalaisessakin ikonografiassa vaihteli suuresti.

Tänään, kun Chen hahmo on jokaisella vapaalla mainospaikalla, on helppo unohtaa, että vuosikymmenen ajan Kuuban hallitus vähätteli hänen muistoaan. Miksi se syntyi uudestaan 90-luvulla, on seuraavan teemana, mutta voidaan olettaa, että Chen virallinen maineenpalautus johtuu paljolti Kuuban järjestelmän ideologisista

1 L. Selfa, 'Mexico after the Zapatista Uprising', International Socialism 75.

2 60-luvulla Guevaraa käytettiin kaupallisesti laajasti hyväksi; boutique nimettiin hänen mukaansa ja 1968 hänen elämästään tehtiin kolme elokuvaa.

tarpeista piiritystilanteessa. Tietyissä (rajoitetussa) mielessä hänen paluunsa kansainväliselle näyttämölle oli kaikua siitä, mitä oli tapahtumassa Kuuban sisällä; mutta Kuuban vaikutus maailmaan oli paljon vähäisempi 90-luvulla ja sen arvovalta oli huomattavasti heikentynyt. Niinpä Chen löytymisellä Kuuban ulkopuolella on toinen synty, joka on ehkä uusissa vastarintaliikkeissä, jotka stalinismin romahdus jätti etsimään poliittista traditiota, joka voisi antaa vertauskuvallisen vastarinnan kielen.

Tuossa poliittisessa tyhjiössä on löydetty hyvin vähän hahmoja, jotka jostain syystä eivät liittyisi maineen menettäneeseen menneeseen. Malcolm X tuli takaisin; samoin huomiotta jätetyt feministiset vallankumoukselliset Sojourner Truthista Louse Micheliin. Ja Che Guevara palasi voimalla. Jon Lee Andersonin laajasta Che-elämäkerrasta käy selväksi, että Che piti itseään marxilaisena ja sijoitti itsensä vallankumoukselliseen perinteeseen.³ Aluksi se saattaisi diskata hänet tahriintumattomien taistelijoiden listasta. Mutta ajan mittaan Che on yhä enemmän irtautunut yleisön mielikuvissa roolistaan Kuuban vallankumouksessa ja vastuustaan epäonnistuneesta sissisodan strategiasta; hänet on sijoitettu nyt puhtaan kapinan maastoon, kapinan, joka on individualistinen ja perustuu ensi kädessä pikemminkin moraalisiin kuin poliittisiin käsitteisiin.⁴

Hän on alkanut edustaa, vaikkakin hyvin abstraktilla tavalla, raivoa kyynistä imperialismia kohtaan, joka on valmis hyväksymään verilöylyjä vielä virallisen "historian lopun" jälkeen, kapitalismia vastaan, joka on tuominut kokonaisen sukupolven yhteiskunnan reunoille. Mutta, jos Chen hahmo on kapinallisen kaipuun sekä symboli että oire, sen yleisluontoisuus estää kaiken johdonmukaisen keskustelun vallankumousliikkeiden taktiikasta ja strategioista. Guevaran hahmo on vallankumouksen ikoni, mutta paradoksaalisesti myös vallankumouksellisen sosialistisen projektin puuttumisen testamentti.

Guevaran jälleenouseminen voisi kuitenkin antaa mahdollisuuden asettaa poliittisen keskustelun jälleen asioiden keskipisteeseen. Jotta näin tapahtuisi, pitäisi kuitenkin viedä väittely ensiksi sankareiden ja marttyyrien valtakunnasta historian maastoon, jossa elävät ihmiset käyvät luokkataistelua tavoitelleen tietoisia päämääriä ja tajuten selvästi menneisyyden ja sen liikkeen elämäkerran, jossa se on osana. Ja mitä Chehen tulee, tämä merkitsee hänen asettamistaan omaan todelliseen historiaansa - ja mystiikan riisumista nuorelta argentiinalaiselta lääketieteen opiskelijalta, josta tuli vallankumousohallituksen ministeri ja joka kuoli, sairaana ja eristyksissä, vain kahdeksan vuotta myöhemmin Boliviassa. Che Guevaran elämä ja politiikka olivat liian täynnä ratkaisemattomia ristiriitoja, jotta ne voisivat tarjota korvikkeen stalinistisen menneen torjutuille jäänteille. Hän ei ole yksinkertainen malli, mutta hän oli vallankumouksellinen, ja hänen sisäiset ristiriitansa, virheensä ja harhautumisensa edustavat yritystä käsitellä aineellisia kysymyksiä, jotka omistautuminen maailman sosialistiselle muuttamiselle nosti esiin. Siksi niiden tutkiminen tuo ymmärtämystä, joka voi hyödyttää vallankumouksellisen perinteen jälleenrakentamisessa.

Levoton matkailija

Ernesto "Che" Guevara syntyi 14. toukokuuta 1928 porvarisperheeseen, jolla meni jossain määrin heikosti. Hän vietti kehitysvuotensa peronismien Argentiinassa (Peron tuli valtaan 1946, vaikka olikin hallituksessa 1943). On merkille pantavaa, kuinka vähän tällä näyttää olleen vaikutusta Chen elämään vaikka Peronin valtaannousu edusti, ristiriitaisella tavalla, merkittävää yhteiskunnallista mullistusta ja työläisten joukkoliikkeen mukaantuloa Argentiinan poliittiselle näyttämölle. Chen luokalle Peron oli uhka ja Argentiinan hyvin oikeistolainen kommunistinen puolue yrittikin selvästi saada keskiluokkien tukea yhteisen peroninvastaisuuden perustalta. Guevaran äiti, Celia, oli yhteyksissä noihin ajatuksiin mutta ei ole todisteita

---

3 Jon Lee Andersonin Guevara-elämäkerta Che (1998, suomennos Leena Niva), on varmasti täydellisin koskaan kirjoitettu. Sillä on paljon poliittisia heikkouksia, mutta sen antama yksityiskohtainen tieto on vertaansa vailla.

4 Guevaran Moottoripyöräpäiväkirjan (1997, suom. Aleksis Siltala) julkaiseminen esittää Guevaran paluun Jack Kerouacin malliin, beat-sukupolven levottomana kulkijana. Tämä Guevara "tien päällä" ei ehkä ole tulosta hänen epäpoliitisoimisekseen tahallisen salaliiton toimesta, mutta se sen vaikutus on. Se voi olla päiväkirjojen toimittaneiden historiallisesta muistinmenetyksestä tai historiallisesta tietämättömyydestä

siitä, että nuoreen Guevaraan olisi vaikuttanut paljon kumpikaan suunta. Itse asiassa hänen oma luokkansa ei juuri osallistunut yhteiskunnallisesti, ja Ernesto oli sen vuoksi levoton ja turhautunut. Hiljattain julkaistut Moottoripyöräpäiväkirjat näyttävät meille boheemin, individualistin ja vapaan hengen, joka lähti tutkimaan Latinalaista Amerikkaa ystävän kanssa moottoripyörällä. Kuten matkakirjat, se on kevyt ja nokkelasti kirjoitettu; jos haluaa tästä löytää tulevan vallankumoussissin, ei paljoa saa irti. Aika ajoin Guevara kyllä kommentoi purevasti imperialismiin toimia mantereella ja katkelma, jossa hän vierailee Macchu Picchun inkaraunioilla, on hyvin liikuttava.⁵ Mutta mikään ei viittaa siihen, että 23-vuotias piti itseään osana vapaustaistelua. Kaksi vuotta myöhemmin, 1954, Guevara on Guatemala Cityssä maan historian käännekohdassa, ja kuten meille kerrotaan, omassaan. Guatemalalla oli tuohon aikaan ratkaiseva merkitys kaikille latinalaisamerikkalaisille.⁶ 40-luvun lopussa uusi hallitus toi lupauksen demokratiasta ja edistyksestä Rafael Arévalon johdolla; 1952 nuoren upseerin, Jacobo Arbenzin, valinta presidentiksi oli jälleen askel eteenpäin. Hän oli luvannut kansallistaa amerikkalaisen United Fruit -yhtiön valtavat maaomaisuudet, tarjoten korvausta sen nimellisarvosta, jakeakseen sen maattomille talonpojille. Talonpoikien liittoja johti kommunistinen puolue ja oikeus muodostaa riippumattomia ammattiliittoja oli toinen Arbenzin hankkeista. Kylmän sodan huippukauden USA:n hallitukselle, jonka kaksi avainhahmoa (Dullesin veljekset) oli United Fruitin johtajia, tämä oli sietämätöntä: se rahoitti sotilaskaappauksen Arbenzia vastaan, joka erosi heti lentokoneiden tulittaessa presidentinpalatsia. Vastarintaa oli vähän, mutta Arbenzin tappion jälkeiset tukahduttamistoimet ansaitsivat Guatemalalle varhain raa'an maineen.

Guevara oli Guatemalassa paikalla suuren joukon muita latinalaisamerikkalaisia pakolaisia kanssa joista yhden, perulaisen Hilda Galdean, hän myöhemmin nai. Che ei ollut pääkaupungissa kaappauksen aikana hän oli tuolloin tutkimassa mayaraunioita lähellä Hondurasin rajaa. Mutta kun hän palasi kaupunkiin, hän totesi päiväkirjoissaan, kuinka raivoissaan hän oli, ettei mitään organisoitua aseellista vastarintaa ollut. Ei ole mitään todisteita, että hän olisi käsitellyt muita kuin sotilaallisia kysymyksiä tilanteen politiikka ei muodostanut avainosaa hänen näkemyksessään. Kysymys ei ole tietenkään Guevaran arvostelemisesta poliittisen sivistyksen puutteesta, vaan sen korostamisesta, että monet hänen myöhemmistä toimistaan ja poliittinen strategia, johon hän liittyi sissisodan teoria paljastavat poliittisen analyysin ja ymmärtämisen puutteen. Väittää hänellä olleen analyttistä näkemystä, jota hänellä ei ollut, maistuu todellisuuden jälkikäteiseltä rukkaamiselta, ja hämärtää myös keskustelua tuosta strategisesta ohjelmasta.

Kuuban löytäminen

Monien muiden Guatemalasta turvapaikan saaneiden tavoin Che siirtyi Meksikoon. Monet hänen Guatemalassa tapaamistaan ilmestyivät uudelleen myöhemmin kautta maanosan Kuuban vallankumouksen voiton 1959 jälkeen nousseiden sissiliikkeiden johdossa.⁷ Meksikossa Hilda esitteli Chen Fidel Castrolle.

Castro oli saapunut Meksikoon saatuaan armahduksen, joka oli vapauttanut hänet vankilasta ja saattanut maanpakoon. Kaksi vuotta aiemmin, 26. heinäkuuta 1953, hän oli johtanut epäonnistunutta aseellista hyökkäystä Moncadan varuskuntaa vastaan. Tätä seurannut oikeudenkäynti muistetaan parhaiten hänen syytetynpenkiltä pitämästään pitkästä ja uhmakkaasta vuodatuksestaan, jossa hän julisti, että "historia on minut vapauttava". Castro kuului taustaltaan maanomistajaluokkaan (Anderson kuvaa häntä "siniveriseksi"); oikeustieteen opiskelijana hän oli jo 1948 osallistunut epäonnistuneeseen yritykseen käynnistää aseellinen hyökkäys Dominikaaniseen tasavaltaan. 1952 hän oli ollut suosittu radiokuuluttajan Eddy Chibasin johtaman Ortodoxo-puolueen ehdokkaana. Kun Chibas teki itsemurhan suorassa lähetyksessä, Castro vannoi hänen haudallaan kostavansa hänen puolestaan, niin tarina ainakin kertoo. Tärkeätä on, että Kuuban

---

⁵ Moottoripyöräpäiväkirja, mt. s.144-147

⁶ Kaappauksen esihistoriasta ja United Fruitin roolista kerrotaan teoksessa S. Schlesinger, S. Kinzer, Bitter Fruit (New York, 1983), ja sitä on analysoitu tyhjentävästi J. Dunkerleyn järkälemäisessä teoksessa Power in the Isthmus (London, 1988). Perusteos USA:n interventioiden historiasta Keski-Amerikassa on J. Pearcen Under the Eagle (London, 1981).

⁷ Ks. Jon Lee Anderson, Che, s. 138, ja R. Rojo, Ystäväni Che, (1970), ja T Borgen muistelmat, La paciente impaciencia (Managua, 1989).

hallitsija, Batista, sabotoi demokraattista prosessia ja vakuutti Castron siitä, ettei ollut muuta tietä, kuin aseellinen hyökkäys diktatuuria vastaan.

Kuuban kommunistinen puolue oli tosiasiaa tehnyt yhteistyötä hallituksen kanssa ja salaa tukenut sitä jonkun aikaa. Castron väsymätön oppositio Batistaa vastaan piti sisällään myös korruptoituneiden ja huonoon valoon joutuneiden kommunistien vastustamisen. Hän poliittiset vaikutteensa tulivat opiskelijapohjaisesta Directorio Revolucionariosta, joka oli perustettu 30-luvulla ja jonka poliittinen strategia perustui myös näyttävään aseelliseen propagandaan.⁸ Niin Castro, Guevaran tavoin, torjui marxilaisen työväenluokkaisen tradition ja omaksui pienen ryhmän sotilaallisen toiminnan linjan. Vaikka Castron pienessä pakolaisryhmässä ja joissain Kuubassa olleissa oli henkilöitä, jotka pitivät itseään marxilaisina (etenkin Fidelin vanhempi veli, Raúl, jolla oli yliopistoyhteyksiä kommunisteihin), Moncadan oikeudenkäynnin puheessa ilmaistu vallankumouksellisen nationalismin politiikka ja aseellisen yhteenoton olivat järjestössä vallitsevia.⁹ Chellä ja Fidelillä oli selvästi yhteinen poliittinen tausta, joka oli selkeästi yhtä imperialisminvastainen kuin työväenluokan vallankumouksen käsitettä halveksivakin Näin he jakoivat vakaumuksen, että ensimmäinen tehtävä oli nostaa sotilaallinen oppositiovoima.¹⁰

Espanjan sisällissodan veteraanin valvonnassa kuubalaiset ja Che aloittivat sotilaskoulutuksensa maatilalla Meksikon Chalcoissa. Chellä itsellään ei ollut minkäänlaista sotilastaustaa, eikä juuri muillakaan; silti jo varhaisessa vaiheessa Che oli keskeinen tiukan sotilaskurin luomisessa leirissä. Castron onnistui ostaa moottorivene Granma, ja ryhmä purjehti Kuubaa kohti marraskuussa 1956. Matka oli epäonninen, ja kun 82 miestä lopulta laski maihin, heidät kohtasivat Batistan sotilaat, jotka rannalla niittivät heitä maahan. Vain 18 selvisi, heidän joukossaan haavoittunut Guevara, joka kärsi myös pahasta astmakohtauksesta.¹¹ Granman katastrofi oli Castron ja hänen kuubalaisten kaupunkiyhteyksiensä, useimmat entisiä Directorion jäseniä, väärinkäsityksen aiheuttama. Suhde oli joka tapauksessa vaikea; jo tuossa vaiheessa kiisteltiin poliittisesta johtajuudesta, ja se jatkui ja syveni, kun Castro ja Guevara asettuivat Sierra Maestran vuoristoon. Mikäli liikettä lainkaan oli, sitä oli opiskelijoiden keskuudessa; ammattiliittokiihotusta oli, mutta todisteita siitä, että 26. heinäkuuta liike tai Directorio olisivat vaikuttaneet enemmän kuin marginaalisesti, ei ole. Selvää on, että jo tässä vaiheessa avainkysymys niin Chelle kuin Fidelillekin oli, että vuoriston sisseillä oli oltava Batistan vastaisen vastarinnan poliittinen johto. Molemmat olivat vakuuttuneita, että poliittinen organisaatio oli toissijainen sotilaallisiin kysymyksiin nähden, ja näkivät kaupunkien joukkojärjestöjen tehtävän oleellisesti tukemisessa ja tarvikkeiden välittämisessä. Vuorilla Chen toimeenpanema talonpoika Aristidion teloitus "sissien varojen väärinkäytöstä" oli mielivaltainen. Pitkältä myötämielinen Andersonhan tunnustaa, että Chen jäljet kautta Sierra Maestran olivat chivatojen (ilmiantajien), karkureiden ja rikollisten ruumiiden tahraamia - heidän kuolemansa hän oli määrännyt ja joissain tapauksissa pannut itse toimeen, korostaen hyvin varhaisessa vaiheessa ryhmän moraalisuutta ja tiukkaa sisäistä kuria, mutta antaen samalla merkin kaupunkijärjestölle, että Castro taistelisi pitkään ja tiukasti johdosta.¹² Kommunistipuolueen (PSP) salaisille asiamiehille, jotka kävivät vuorilla, kerrottiin pitkälti sama asia.

Varhain 1957 Directorio yritti salamurhata Batistan Havannan presidentinpalatsissa; he eivät ehtineet edes toiseen kerrokseen. Ryhmä menehtyi tulituksessa, mukana joukossa Directorion johtaja José Antonio Echeverría, jonka maine tuohon aikaan oli paljon vahvempi kuin Castron. Selvinneet kääntyivät vuorilla olevan Castron puoleen, mikä oli ratkaiseva siirtymä voimatasapainossa ja 26. heinäkuuta liikkeen johtajat,

8 Kuuban 1900-luvun alun historiasta, ks. J. O'Connor, *The Origins of Socialism in Cuba* (Ithaca, 1970).

9 Raúl oli ja on varjossa oleva mutta tärkeä hahmo Kuuban politiikassa. Muodollisesti hänet on kaavailut Fidelin seuraajaksi kaikkiiin tämän johtotehtäviin, mutta on epätodennäköistä, että hän seuraisi veljeään.

10 Kannattaa huomata, että vaikka Castro toistuvasti vaatii itselleen suuren kansallismielisen vallankumouksellisen, José Martín, Kuuban itsenäisyyden poliittisen johtajan, perintöä, Martí nostatti armeijan vuosikymmenien kärsivällisen poliittisen ja ammattiliitto-organisoinnin kuubalaisten maanpaossa olevien työläisten keskuudessa.

11 Ainakin minulle on suuri arvoitus, miksi Kuuban vallankumouksen mytologiassa luvusta 18 tulli 12, joka on raamatullisesti merkittävämpi luku, mutta jolla ei ole kummempin kaikua vallankumouksellisessa perinteessä!

12 Anderson, mt, s. 235.

Che mukana, käyttivät sitä nopeasti hyväkseen.

On kuitenkin keskeisen merkittävää, ettei tämä siirtymä ollut vain paikanmuutos, vaan syvä poliittinen muutos. Vaikka Directoriota ajoi eteenpäin seikkailumielinen militarismi, sillä kuitenkin oli sosiaalista pohjaa kaupungeissa ja joitain yhteyksiä työläisryhmiin. Castrolla ei ollut kumpaakaan. Se tuki, jota heillä vuorilla oli, tuli yleensä vieraantuneimmalta ja eristyneimmältä ryhmältä - maattomilta maatyöläisiltä, precaristoilta - joilla ei ollut omaa poliittista ilmaisua. 26. heinäkuuta liikkeen johtajien ja precaristojen suhde ei ollut elimellinen; he olivat tietystä mielessä näiden itse julistettuja edustajia. Poliittinen yleistys tuosta suhteesta ilmaisi itsensä siksi vallankumouksellisten autonomiana kaikesta luokkapohjasta, ja maaudistuksen, talonpoikien vaatimuksen, ohjelmallisena ensisijaisuutena mihin tahansa muihin vaatimuksiin, jotka saattaisivat mobilisoida ja heijastaa järjestäytyneiden työläisten etuja yleisesti. Directorion käytännössä hajottua hävisi kaikki mahdollisuus, että sissijohtajat saattaisivat sopeutua organisoituun suhteeseen vallankumouksellisen luokan kanssa. Vuoden 1958 lakon epäonnistuminen ja Frank Paísin, heidän kyvykkäimmän kaupunkiorganisaattorinsa, kuolema, symbolisoivat tuota tärkeää suunnanmuutosta.¹³

Tämä ei ole pelkästään historian toteamista, vaan selitys, miksi Guevarasta tuli tärkein Kuuban vallankumouksen poliittinen puhemies ja analyysoija sillä hän edusti poliittista mallia, komentomallia, jonka keskeinen dynamiikka oli sotilaallinen tehokkuus. Vallankumouksen voitettua 1959 tuo malli oli uuden valtion rakentamisen perusta, ja se muokkasi johdon ja tuon valtion tukijoiden suhdetta. Tuon poliittisen menetelmän lähde oli kertomus vallankumousta edeltäneen kauden kokemuksista, ja etenkin kaksi tekstiä, joissa Guevara kuvasi sissiryhmän eli focon rakentamista.

Ryntäys valtaan

Valta tuli 26. heinäkuuta liikkeen sissitaistelijoille odottamattoman nopeasti. Vuoden 1958 alussa vuorilla tuntui joskus olevan enemmän toimittajia kuin vallankumouksellisia. Varmasti Fidelin Life-lehden Herbert Matthewsille antama haastattelu antoi hänelle mainetta ja kuuluisuutta, joka oli suurempaa, kuin hänen menestyksensä tai joukon koko ansaitsivat.¹⁴ Se mitä Matthews in äitelä sissimuotokuva heijasti, oli kasvava USA:n valtaapitävien ja yhä korruptoituneemman ja sortavamman Batistan erkaantuminen toisistaan. Oli merkittävää, että Matthews näki Castron tulevaisuuden vaihtoehtona, sillä Castro korosti tässä haastattelussa kommunisminvastaisuuttaan. Olisi lohduttavaa ajatella, että Castro olisi ollut pirullisen machiavellilainen - joka ominaisuus hänellä oli suuressa määrin - mutta täsmällisempää olisi todeta, että Castron henkilöhistoria tuki täysin tuota kantaa, kuten myös kommunistien vastaus näiden torjuessa hänet "pikkuporvarillisena vallankaappausmaakarina". Huhtikuussa 1958 kehoitus yleislakkoon epäonnistui; saman vuoden elokuussa sisseillä oli kaikkiaan 500 jäsentä, jotka olivat jakautuneet kolmeen kolonnaan. Sissien varsinaisesti valvoma alue oli hyvin pieni; ensimmäiset vallankumoukselliset asetukset maan pakkolunastamisesta ja uudelleenjakamisesta olivat siinä mielessä pikemmin julistus aikeesta, kuin viittaus siihen, mitä voitaisiin todella tehdä. Mutta neljässä kuukaudessa Batista oli kaatunut ja jättänyt maan, ja ne kolme kolonnaa suunnistivat voitonparaatissa kohti Havannaa.

Todellisuudessa kysymyksessä oli ilmiömainen hallituksen romahtaminen, kun USA veti Batistalta tuen ja aseet, vaikka sissisota edistikin asiaa. Kaupunkien työväenluokan rooli voitossa Batistasta oli vähäinen; eihän 26. heinäkuuta liikkeellä ollut aikomusta eikä organisaatiota panna sitä liikkeelle. Vaikka Andersonin mukaan kommunistit tukivat Castroa nyt tietystä mitassa, on epätodennäköistä, että kyseessä olisi ollut mitään enempää, kuin tuen ilmaisu yhdistyneenä syvään epäluuloon sissejä kohtaan. Joka tapauksessa he

¹³Anderson antaa yksityiskohtaista tietoa tarinan tästä puolesta Che-elämäkerrassaan, kappaleet 15-18, ks. etenkin s. 261-262. Vaikka Anderson antaa laajoja yksityiskohtaisia tietoja, on tämän lukijoiden analysoitava niiden merkitys itse, koska Anderson vain harvoin astuu aiheensa mentaalisen maailman ulkopuolelle.

¹⁴Ja sai Matthews in päälle USA:n konservatiivien halvauksenomaisen raivon näiden pitäessä tätä ulkoministeriössä olevan "punikkisalaliiton" edustajana omituinen näkemys koska tahansa, mutta etenkin keskellä kylmää sotaa.

olivat menettäneet ratkaisevan poliittisen kamppailun ennen vallankumousta eivätkä olleet asemassa, jossa olisivat voineet uhata uutta johtoa.

Kun voittoisat kolonnat saapuivat Havannaan tammikuun alussa 1959, Che oli ensimmäisenä pääkaupungissa. Ja hänelle annettiin tärkeä tehtävä pystyttää valtion turvallisuuselin, G-2, ja jakaa vallankumousoikeutta julkisissa oikeudenkäynneissä La Cabañan linnoituksessa ja muualla. Noin 100 ihmistä teloitettiin vallankumouksen ensi viikkoina. Tästä on paljon puhuttu, mutta kun ajattelee Batistan hallituksen raakuuden ja vainon historiaa, voidaan vallankumousoikeuden sanoa olleen varsin pidättyväinen Batistan väen suhteen. Ja oli olemassa oikeusprosessi ja virallinen julkinen oikeudenkäynti vaikka Raúl Castro teloitikin summassa 70 ihmistä samaan aikaan. Yritti oikeisto sitten kuinka sinnikkäästi sitä todistaa, kyseessä ei ollut terrorivalta, vaan kosto, jota yleisö laajasti vaati. Lisäksi uusi valtio loi tällä tavalla uuden laillisuuden. Paikalliset vallankumoustuomioistuimet pystytettiin hallinnoimaan "kansanoikeutta", olennaisesti paikallisten ongelmien ratkaisemista julkisin keskusteluin. Se oli erittäin hyvä Kuuban kansainväliselle libertaariselle maineelle, mutta todellisuus oli jokseenkin toisenlainen. Sillä päätökset, jotka koskivat valtiovaltaa ja yhteiskunnan muotoa ja suuntaa kokonaisuutena, tehtiin uusissa ja usein salaisissa elimissä, jotka eivät koskaan eivätkä missään vaiheessa olleet avoimia yleisön silmille. Guevara oli tietenkin keskeinen uuden järjestelmän rakennustelineiden pystyttämisessä ja hän suoritti tehtävänsä omistautuen ja rehellisesti, mutta myös varsin häikäilemättä.

Vallankumouksen kaiut

Olisi vaikeata yliarvioida Kuuban vallankumouksen vaikutusta muuhun Latinalaiseen Amerikkaan. Vasta viisi vuotta aiemmin USA oli murskannut vähemmän radikaalin hallituksen Guatemalassa täydellisen ylimielisesti. Peronin kaatuminen 1955 poisti yhden kiusan suurvallan suunnitelmilta; muuta Latinalaista Amerikkaa hallitsivat mukavat liittolaiset, jotka nauttivat kauppasuhteiden pohjoisen kanssa tuomista hedelmistä. Vaikka älymystössä olikin keskustelua riippuvaisen kehityksen luonteesta, se ei synnyttänyt vihamielisiä poliittisia ilmauksia. Ja kylmä sota toimi aatteellisena liimana tälle mukavalle pallonpuoliskon liitolle.

Sissien marssi Havannaan ja uskollisten johtajien ketjun tärkeän lenkin häpeällinen murtuminen aiheutti järkytyksen USA:ssa ja voitonriemua Latinalaisessa Amerikassa. Lupausta vauraudesta tuontia korvaavan teollisuuden maailmassa oli jo horjumassa; Meksikossa ammattiliitoista oli tulossa aktiivisia ja taisteluun valmiita; Argentiinassa työläisten vastarinta uusia sotilashallituksia vastaan oli kasvamassa. Ja kansainvälisellä taloudellisella näyttämöllä USA oli saanut potentiaalisia haastajia maailmanmarkkinoiden herruudelleen vanhoista vihollisistaan Saksasta ja Japanista. Tässä yhteydessä Kuuban vallankumous oli poliittisesti merkityksellinen; imperialistijätti oli menettänyt kontrollinsa yhteen, sitä lähinnä olevaan ketjun lenkkiin, samalla kuin kaukaisemmat alkoivat joutua kireälle. Se, mitä John Gerassi kutsui "suureksi peloksi"¹⁵, viittasi juuri Kuuban vallankumouksen vaikutukseen USA:ssa, jossa alkoi suuri keskustelu siitä, miksi USA oli "menettänyt" Kuuban ja mitä sen olisi nyt tehtävä estääkseen arvo- ja vaikutusvaltansa enempi rapautuminen.¹⁶ Keskustelu ratkesi hyvin nopeasti; kylmän sodan soturit voittivat varovaiset liberaalit ja alun epäröinnin jälkeen USA lähti tuhoamaan uutta Kuubaa taloudellisin ja poliittisin keinoin. Se käytti seuraavat kaksi vuotta sitoen liittolaisiaan yhteiseen sotilasliitto-ohjelmaan yhteisten turvallisuusjärjestelyiden kautta ja kompensoivien talousapupakettien kautta. Molempien hinta oli lähteminen Kuuban eristämiseen ja tuhoamiseen. Samalla USA sovelsi raivokasta taloussaartoa saareen, jonka talouden sydänveri oli aina virrannut USA:sta.

---

15 John Gerassi oli ollut Newsweekin apulaispäätoimittajana Latinalaisessa Amerikassa ennen kuin kirjoitti tämän paljastuksen USA:n toimista mantereella. Myöhemmin hän toimitti Guevaran puheita ja kirjoituksia kokoelman *Venceremos: the Speeches and Writings of Che Guevara* (New York, 1968).

16 Ks. tässä mielessä Scheer ja Zeitlin, *Cuba, an American Tragedy* (New York, 1960), C. Wright Mills, *Listen Yankee* (New York, 1960) ja Hubermanin ja Sweezyn *Cuba: Anatomy of of a Revolution* (New York, 1960)

Kuuban hallituksen nopea radikalisoituminen oli monin tavoin vastaus tähän paineeseen. Vaikka vuonna 1959 luotu valtio oli voimakas valvontakoneisto, sen rooli taloudessa ei ollut vielä selvä ja Guevara olikin keskeisesti osallisena noina ensimmäisinä kuukausina määrittelemässä, kuinka sen pitäisi ja kuinka se voisi asiaan puuttua. Kuuban uuden hallituksen välitön kansansuosio oli kuitenkin epäämätön sen vastustaessa Yhdysvaltoja uusin lujittavin toimin. Ne puoli miljoonaa kuubalaista, jotka lähtivät Kuubasta vallankumouksen ensimmäisinä kahtena vuotena, olivat pitkälti niitä, jotka elivät yhteydestä Yhdysvaltoihin, olivat he sitten liikemiehiä, pelinhoitajia tai parittajia. Toiset olivat Batistan armeijan ja poliisin sekä maanomistajaluokkien jäseniä, jotka reagoivat useisiin asetuksiin maan pakkolunastamisesta, ja lakimiehiä ja lääkäreitä, sekä myös amerikkalaisyrityksille työskentelevää teknistä henkilöstöä. Poliittinen oppositio Castroa vastaan poistui näin itse. Kuuban valtio tarvitsi uutta asiantuntijaluokkaa, mikä oli helpommin sanottu kuin tehty; vie vuosia kouluttaa tohtori tai insinööri. 60-luvun lukutaitokampanja teki Kuuban suosituksi Latinalaisessa Amerikassa, jossa lukutaidottomuus oli tosiasiaa korkeampi kuin Kuubassa, ja loi suoran suhteen nuorten koulutettujen kaupunkilaisten ja opiskelijoiden, ja maaseutuväestön välille. Samaan aikaan luotiin perusta terveydenhuollolle monilla toimilla, jotka toivat jyrkkiä ja välittömiä parannuksia suhteellisen vähäisin kuluin laajalla vapaaehtoistyöllä.

Oleellisesti muutokset saavutettiin valtion toimenpitein. Uuden yhteiskunnallisen järjestäytymisen elimet loi valtio; Vallankumouksen puolustuskomiteat (CDR), avain uuteen koneistoon, toimivat valtion silminä ja korvina - niiden rooli oli keskeisesti epävirallinen valvonta, kun kävi selväksi, että USA oli valmis tukemaan vastavallankumouksellista sissitoimintaa Kuubassa täydentääkseen ja vahvistaakseen kasvavaa painostusta ulkopuolelta. Tässä vaiheessa ei ollut epäilystä näiden elimien nauttimasta kansansuosioista; mutta se on aivan eri asia kuin kansanvalta tai demokraattinen valvonta.

Castron vierailu Washingtonissa 1959 ja hänen vielä dramaattisempi osallistumisensa YK:n istuntoon syyskuussa 1960 sai mantereenlaajuista huomiota ja antoi Kuuban vallankumoukselle valtavan poliittisen ja moraalisen arvovalan. Latinalainen Amerikka, joka siihen asti oli ollut mahtavan pohjoisen naapurin ylivoimaisen läsnäolon lumoama, keskusteli nyt kansallisen vapautuksen työjärjestyksestä. Nuoret latinalaisamerikkalaiset menivät Kuubaan harjoitellakseen omien sissifocojen perustamista harjoitteluun kuului poliittista koulutusta ja Kuuban kokemuksen ja sitä elähdyttävien aatteiden omaksumista. Seuraukset olisivat tuhoisia.

Latinalaisamerikkalaiset vallankumoukselliset, jotka saapuivat haltioissaan Havannaan vuoden 1959 jälkeen, olivat nuoria ja hyvin asialleen omistautuneita. Kuten Kuuban vallankumouksen johtajat, hekin olivat pitkälti keskiluokkaisesta taustasta ja politiikaltaan nationalistisia. Pienellä nicaragualaisryhmällä, joka myöhemmin perustaisi FSLN:n, oli oikeaoppisempi marxilainen koulutus; perulaiset olivat pääasiassa nationalististen nuorisjärjestöjen toisinajattelevia jäseniä, jotka olivat kyllästyneet oman johtonsa kompromisseihin ja korruptioon; argentiinalaiset edustivat jakautuneen peronistien vastarinnan ryhmiä. Hyvin harva oli saanut poliittista koulutusta proletariaatin perinteessä.¹⁷ He matkustivat siten Kuubaan ei vain sotilaskoulutukseen, vaan oppiakseen myös vallankumouksen poliittisen metodin, teorian ja käytännön.

Vallankumouksen jälkeisessä mytologiassa Kuuban vallankumous on esitetty suurena sotilaallisena voittona. Itse asiassa taistelu ei nostanut mitään uusia joukkojärjestöjä; ei ollut mitään neuvostoja tai uuden demokratian muotoja, jotka olisi synnyttänyt koko luokan hyökkäys valtaan.¹⁸ Castro ja Guevara siirtyivät nopeasti takomaan uuden valtion elimiä, mutta ne luotiin ylhäältäpäin. Castro kilpaili vielä poliittisesta johtajuudesta kommunistien kanssa, ja pyrki asettamaan 26. heinäkuuta liikkeen kaadereita kaikille avainpaikoille. Uuden ammattiliittojärjestön, Kuuban työläisten konfederaation (CTC), kohdalla se merkitsi suoraa yhteenottoa kommunistien kanssa; talonpoikaisjärjestöjen kohdalla kenttä oli vapaampi. Mutta, joka tapauksessa juuri luodut rakenteet juontuivat "sissimallista" - ne välittivät päätökset alaspäin ja mobilisoivat tukea.

17 Oli poikkeuksia, joista huomattavin Salvador Cayetano Carpio ('Marcial'), El Salvadorin FPL:n johtaja.

18 Tässä ei viitata vain Venäjällä 1917 muodostettuihin neuvostoihin: myös Kuubassa vuoden 1933 joukkotaistelut nostivat juuri tuollaisia valtaelimiä. Ks. D. L. Raby, *The Cuban Revolution of 1933* (Glasgow, 1975).

Uuden valtion perustava poliittinen teksti oli, niin epätodennäköiseltä kuin se aluksi tuntuikin, Che Guevaran Vallankumoussota Kuubassa.¹⁹ Päältä katsoen se on käsikirja siitä, kuinka käydä ja organisoida sissisotaa mutta siihen sisältyy vallankumouksellisen politiikan malli, jonka seuraukset Kuuban vallankumoukselle olivat moninaiset. Ensiksikin se olettaa, että sissisodan voi keskeisenä vallankumouksen strategiana aloittaa ja käydä ryhmä vallankumouksellisia ilman yhteyttä yhteiskunnassa vallitseviin sosiaalisiin tai poliittisiin oloihin.²⁰ "Me olemme osoittaneet, että pieni ryhmä ihmisiä, joita kansa tukee, ja jotka eivät pelkää tarvittaessa kuolla, voi voittaa ja lyödä kurinalaisen vakinaisen armeijan".²¹ Toiseksi, vallankumouksen onnistumisesta tulee oleellisesti tekninen seikka, sotilaallisten taitojen ja valmiuden kysymys. Kolmanneksi, tästä seuraa, että vallankumoukselliset tekevät vallankumouksen niiden luokkien puolesta - tai itse asiassa sijasta - joiden nimissä vallankumous oikeutetaan: "Meillä on vallankumousarmeija, jonka tulisi olla taistelussa tärkein apuvälineemme".²² Ratkaiseva tekijä ei siten ole voimatasapaino tai järjestäytymisen aste tai joukkojen osallistuminen, vaan pikemminkin vallankumouksellisten itsensä päättäväisyys, johdonmukaisuus ja vilpittömyys.

Politiikka ja talous

Che on esitetty toistuvasti vallankumouksen johdon etevimpänä marxilais-leniniläisenä²³ - vaikka hän itse sen kiistikin.²⁴ Hän oli kyllä halukas neuvottelemaan vuorilla kommunistien kanssa eikä sietänyt Fidelin avointa vihamielisyyttä ja epäluuloa näitä kohtaan. Silti hänen suhtautumisensa Fideliin "Kuuban vallankumouksen erityispiirteenä", lisättyä hänen yleisempään vallankumousanalyysiinsä, antaa olettaa, että marxilaisuus oli ohitettu. Marxilla luokat ovat historiallisen prosessin keskeinen tekijä; Guevaralla ne ovat poissa historialliselta näyttämöltä ja niiden edustajat tai sijaiset vallankumoukselliset - korvaavat ne. Guevara käytti hyväkseen kahta marxilaisuuden aspektia. Hän käytti marxilaisia kategorioita keskusteluissaan taloudesta. Hänen myöhemmät kirjoituksensa, etenkin "Ihminen ja sosialismi Kuubassa", käyttivät hyväkseen Marxin varhaisia kirjoituksia ja etenkin 1844 käsikirjoituksia antaakseen hänen ajatuksilleen filosofista tukea.

Mikä puuttuu, on dialektinen materialismi historiallisen prosessin, jossa päätekijöinä ovat jatkuvassa taistelussa olevat luokat, ymmärtäminen.²⁵ Marxilaisuus ei ole vain kokoelma tieteellisiä kategorioita ja analyysityökaluja: se on vallankumouksen teoriaa ja käytäntöä, jossa nuo tieteelliset oivallukset elähdyttävät ja ohjaavat vallankumouksellista luokkaa, proletariaattia. Historian tietoinen subjekti Chen versiossa on uusi valtio, "kollektiivinen sissi", ja se lähestyy uuden vallan rakentamista aivan samalla tavalla kuin sissifoon tai solun luomista. Vuoden 1959 Kuubassa tämä merkitsi, että jatkuva poliittinen taistelu muiden sisäisten voimien kanssa käytiin valtiiovallan huippukerroksista käsin, että joukkomobilisaation elimet luotiin ylhäältä käsin, ja että niiden uusi johto nimitettiin, ei valittu.

Ei ole epäilystäkään, että Guevara esitti täysin keskeistä roolia vallankumouksen alkuvuosina: hän oli paitsi

19 Tästä on satoja eri painoksia. Se julkaistiin ensi kerran 1963, 50 000 kappaleen painoksena. Se kirjoitettiin 1960.

20 On kiinnostavaa todeta, kuinka viimeisin ja tärkein Guevara-elämäkerta, Andersonin, käyttää samaa menetelmää Guevaran elämän suhteen ja siten vahvistaa teorian implisiittisesti koko sen laatijan elämän.

21 Tämä tuotiin esille hyvin varhaisessa ja hyvin tärkeässä puheessa, jonka Guevara piti 17. tammikuuta 1959, "Vallankumousarmeijan yhteiskunnalliset suunnitelmat. Lainattu teoksessa Anderson, mt. s. 320.

22 Emt, s. 320

23 Anderson toistuvasti ja monet muut, mukana valtaosa trotskilaisesta ja ei-kommunistisesta vasemmistosta.

24 Ks. K. S. Karol, *Guerrillas in Power* (London, 1971), s. 45.

25 Michel Lowy koskettelee Guevaran ajattelun poliittisia, eettisiä ja taloudellisia tekijöitä kirjassaan *The Marxism of Che Guevara* (New York, 1973), joka omituista kyllä ei saa mainintaa Andersonin lähdeluettelossa. Se on kiinnostava teos, mutta hyvin epäkriittinen; sen ei onnistu yhdistää hänen ajattelunsa kolmea tekijää ja se hehkuttaa Guevaran valmiutta revisioida Marxia sanomatta millään tavalla, mihin suuntaan tuo revisiointi tapahtui.

Kuuban vallankumouksen poliittisen vakiintumisen ja uuden valtion keskuselinten luomisen avainhahmo, myös keskeinen sen talousstrategioiden muotoilussa. Castro oli käytännön mies, joka vastasi tapahtumiin, mutta jolla ei ollut pitkän tähtäimen tavoitteita, muuten kuin oman valtapohjansa vakiinnuttamisessa voimakkaassa ja itsenäisessä kansallisvaltiossa.

Guevara tunsi olonsa epämukavaksi Castron pragmatismien suhteen, ja hän uppoutui tietyllä epätoivolla ainoisiin saatavilla oleviin teksteihin: itäeurooppalaiseen suunnittelun oppikirjoihin.²⁶ Hän tajusi selvästi, että teollistaminen ja talouskasvu olivat Kuuban selviämisen avaimet eikä tilanne niiden kannalta ollut ihanteellinen. Talouspuheissaan 1959—65 hänen toistuvia teemojaan olivat suunnittelun tärkeys, teollistamisen ja talouden monipuolistamisen tarve, ja tästä seuraava tarve saada työläiset sen ajatuksen taakse, että heidän oli lykättävä odotuksiaan elämänsä välittömästä aineellisesta paranemisesta.

Guevaran ensimmäinen tärkeä puhe, "Kapina-armeijan yhteiskunnalliset suunnitelmat", paljasti hänen ajattelussaan ratkaisemattoman ristiriidan, joka toistuu hänen myöhemmissä puheissaan ja artikkeleissaan. Yhtäältä hänen taloussuunnittelun malliinsa tässä varhaisvaiheessa vaikutti neuvostoliittolainen ajattelu; samalla hän oli korosti, että tuon politiikan perustan oli oltava peruspalveluiden ja voimavarojen kansallistaminen ja hyökkäys etuoikeutettuja sektoreita vastaan. Kapina-armeijasta tulee valtio; ympäröivä valtakunta on siten markkinat, ja kuvaksi tulee piirretty kansallisvaltio, joka puolustaa olemassaoloaan ryösteleviä markkinavoimia vastaan. Silti Che oli aina täysin selvillä eristäytymisen vaaroista ja tavoitteli aktiivisesti sellaista internationalismin versiota, joka tunnusti Kuuban piirityksen ongelman ja kyvyttömyyden välttää uutta riippuvuussuhdetta. Mutta internationalismi oli vain osa yhtälöä. Koska Kuuba oli olemassa maailmanlaajuisessa kontekstissa ja voimatasapainoa oli arvioitava maailmanmitassa, millä poliittisin keinoin tuo tasapaino voitaisiin muuttaa? Guevaralle vastaus oli johdonmukainen hänen Kuuban vallankumouksen analyysinsä kanssa, eikä siihen sisällynyt taistelevien joukkojärjestöjen luomista muualla. Ainoa, mitä Kuuba voisi viedä, oli sen oma käytäntö ja sen oma yhteiskunnallisen ja poliittisen organisaation malli.

Guevara oli selvästi karismaattinen ja uskottava; hänen piittaamattomuutensa aineellisista seikoista ja hänen ehdoton omistautumisensa, huolimatta hänen ilmeisen heikosta terveydestään, synnytti voimakasta uskollisuutta muissa. Tässä vaiheessa hänen suhteensa Fideliin näytti läheiseltä ja rehelliseltä. Hänen varhainen nimityksensä valtionpankin johtokuntaan asetti hänen talouspolitiikan keskiöön. Myöhemmin juuri Guevara organisoivat Maareformin kansallisen instituutin (INRA), jonka tarkoitus oli olla talouden muutoksen väline. Merkittävää on, että Chen johtama teollisuusministeriö oli INRA:n (jota Fidel johti) osasto. Tämä osoitti, että maaudistus oli muutoksen perusta ja että talonpojat olivat "ensimmäinen vapauttava armeija".²⁷ Tehokkaammasta maataloudesta ja työttömyyden loppumisesta Kuuba saattoi katsoa eteenpäin tullakseen teollistuneeksi maaksi. Viidessä vuodessa Kuubasta saattoi hänen mukaansa tulla omavarainen tekstiilien osalta, se voisi kehittää nikkeli-, rauta- ja mangaanituotantoa ja pystyttää ensimmäisen (tšekkirahoitteisen) autotehtaan.²⁸ Kun ottaa huomioon Kuuban todellisen talousrakenteen, sen riippuvuuden sokerista (95 % sen viennistä 50-luvun puolivälissä), varaosien, koneiden ja tehtaiden puutteen ja katastrofimaisen aivovuodon, Chen suunnitelmat olivat selvästi kovin utopistisia. Poliittisesti niihin kuitenkin sisältyi selvä totuus Kuuba ei voisi toimia itsenäisesti kovin kauan, sosialismin saarekkeen luominen keskelle vihamielistä kapitalistista merta oli unelma.

Tämä oli se tausta, josta Che lähti 60-luvun puolivälissä useille ulkomaanmatkoille, joiden tarkoitus oli saada tukea Kuuban talouden saamiseksi liikkeelle. Itä-Euroopassa hän vaati markkinoiden avaamista Kuuban sokerille. Neuvostoliittolaisen kauppavaltuuskunnan vierailu helmikuussa 1960 seurasi USA:n taloussaarron alkamista tammikuussa ja oli merkinä venäläisten valmiudesta tukea Kuuban vallankumousta, ainakin varauksin. Olivathan vallankumouksen nuoret johtajat julistautuneet antikommunisteiksi (ainakin Fidelin ja

26 Hän kertoi Karolille, ettei noiden tekstien käyttämiselle ja niiden soveltamisen yrittämiselle Kuuban olosuhteisiin ollut vaihtoehtoa: emt, s. 44.

27 Che Guevara, 'Cuba: Exception or Vanguard' teoksessa John Gerassi (toim.): mt, s. 196-206.

28 Che Guevara, 'On Economic Planning in Cuba' televisiopuhe, joka löytyy teoksesta J. Gerassi (toim.), mt, s. 207-224.

Camilo Cienfuegosin tapauksissa), kommunistinen puolue oli menettänyt maineensa ja marginalisoitunut ja Che Guevara, vaikka käyttikin neuvostoliittolaisia suunnittelukäsikirjoja, oli vielä kaukana siitä, että olisi ollut stalinistisen vanhan kaartin piirissä. Oli käymässä myös selväksi, että Chehen olivat vaikuttaneet, ja vaikuttaisivat yhä enemmän, Kiinassa vallitsevat aatteet, etenkin käsitys "suuresta harppauksesta".²⁹

Kuubassa itsessään USA:n saarto otettiin vastaan koventuvalla linjalla ja uudella amerikkalaisomistuksen pakkolunastamisaallolla. Huhtikuussa 1961 USA:n rahoittamat palkkasotilaat kyhäsivät maihinnousun Sikojenlahdella. Tämä paljasti USA:n politiikan suunnan. Kuuba vuorostaan osti puolustautuakseen aseita Venäjältä. Kun Che Guevara nousi puhumaan Amerikan valtioiden järjestön OAS:n erikoiskokouksessa Punta del Estessä, Uruguayssa, hänen analyysinsä kuitenkin oli terävä, taistelutahtoinen ja äärimmäisen luottavainen.³⁰ Hän ennusti 10 % kasvua, 30 % osuutta maailman nikkeliutuotannosta vuoteen 1965 mennessä, 2600 tonnia kobolttia ja 8–9 miljoonan tonnin sokerisatoja.³¹ Hiljattain on tullut esille, että Che tapasi yksityisesti konferenssissa Kennedyn edustajan Richard Goodwinin ja tarjoutui keskustelemaan vaihtokaupasta että jos USA suostuisi modus vivendiin, väliaikaiseen järjestelyyn, Kuuban kanssa (pääasiassa vetämään tukensa Kuuban vastavallankumouksellisilta yhtäällä ja hellittämään kauppasaartoa toisaalta), Kuuba vuorostaan "vois suostua olemaan solmimatta "poliittista liittoa idän kanssa".³² Hän vihjaisi myös, että Kuuba saattaisi olla halukas "keskustelemaan Kuuban vallankumouksen toiminnasta muissa maissa". Chen lupaukset olivat epämääräisiä ja hänen asenteensa Goodwinin mukaan uhmakas; tämä oli neuvottelu, ei antautuminen, vaikka Goodwin ottikin sen heikkouden merkinä. Melko varmasti se oli merkki Chen (ja Fidelin) epäluulosta Kuuban kommunisteja ja etenkin Neuvostoliittoa kohtaan. Chen luottavaiset ennusteet puheessaan oli toisaalta voitu tehdä vain olettaen monenlaisen avun olevan helposti saatavissa Itä-Euroopasta Kuuballe.

Che toisti ennustuksensa maaliskuussa 1962 julkaistussa artikkelissa, vaikka siinä oli kiireellisyyden ja turhautumisen kaiku.³³ Se myös otti käyttöön käsitteen, joka on aina samaistettu Guevaraan - "sosialistinen kilpailu". Varaosien vaikean saamisen, perusteknologian ja raaka-aineiden puuttumisen lisäksi voitiin kipeästi kaivattu tuottavuuden kohoaminen saavuttaa vain kiihtyneellä työvoiman käytöllä. Guevara ratkaisi ristiriidan sanomalla, että se voitaisiin saavuttaa "veljellisen kilpailun hengessä [pikemminkin] kuin kylmän byrokraattisella tavalla; kilpailun jakavat kaikki".³⁴ Hän palasi aiheeseen aina uudelleen, laajimmin kuuluisassa kirjoituksessa "Ihminen ja sosialismi Kuubassa" vuodelta 1965.

Lokakuun 1962 ohjus kriisi paljasti Kuuban haavoittuvuuden Yhdysvalloille; mikä vielä tärkeämpää, Kuuban vallankumouksen johtajille se paljasti Venäjän omistautumisen vähäisyyden. Kriisi ratkaistiin Hruštševin ja Kennedyn suoralla yhteydellä Kuuban katsoessa sivusta. Selvästikään Neuvostoliitto ei menisi pitkälle Kuuban puolesta. Fidel alkoi etäännyttää itseään Neuvostoliitosta ja Kuuban kommunisteista; ja hän kääntyi jälleen kysymykseen Latalaisen Amerikan vallankumouksesta. Lyhyen aikaa Che ja Fidel jakoivat epäluulon Neuvostoliittoa kohtaan. Mutta Fideliin vaikuttivat myös muut, etenkin hänen veljensä Raúl, joka oli kommunisteja lähellä.

Chelle oli selvää, että pääseminen sokeririippuvuudesta oli väistämätön ehto riippumattomuudelle Neuvostoliiton blokista, jota kohtaan hänen asenteensa oli tulossa yhä kriittisemmäksi. "Byrokratismia vastaan" (helmikuu 1963) oli vaivoin verhottu hyökkäys uutta byrokratiaa vastaan, joka oli noussut yhä

29 Guevara sai nämä aatteet epäsuorasti etenkin Rene Dumontilta (josta myöhemmin tuli Kuuban kitkerä arvostelija) and Charles Bettelheimilta. 1963–1965 keskustelu talouskasvun vaihtoehtoisista strategioista tuli julkiseksi tässä vaiheessa se pysyi sisäisenä keskusteluna, ja sitä muokkasivat yhtä paljon poliittiset kuin taloudellisetkin syyt, ja etenkin ailahtelevat suhteen kommunistisen puolueen kanssa.

30 Che Guevara, 'On Growth and Imperialism', teoksessa J. Gerassi (toim.), mt, s. 225-263.

31 Kyseessä oli valtava luku. Kun Castro yritti omaa `suurta satoaan' (Gran Zafra) 1967-1968, tavoite oli 8 miljoonaa tonnia. Huolimatta valtaviin ihmisten ja aineellisten voimavarojen käytöstä tulokset jäivät tavoitteesta jälkeen miltei 2 miljoonaa tonnia.

32 Ks. Anderson, mt, s. 421.

33 Che Guevara, 'Our industrial tasks', teoksessa J. Gerassi (toim.), mt, s. 275-293.

34 Emt, s. 288.

vaikutusvaltaisempien neuvostoliittolaisten talousneuvonantajien suojeluksessa.³⁵ Kun Che muisteli henkeä, joka oli vallinnut ohjuskriisin aikana, ei kukaan ollut huomaamatta, että silloin Castron ja Neuvostoliiton suhde oli etäisimmillään.

Taloudesta vuoden 1963 puolivälissä noussut keskustelu oli usein epämääräistä ja teknistä mutta sen perusta oli poliittinen. Guevara oli todennut varhain, että Kuuba ei välttäisi riippuvuutta, ellei se monipuolista talouttaan hänen luottavaiset ennustuksensa siitä, että kaikkeen menisi vain viisi vuotta, olivat ilmausta sekä hänen taloudellisesta naiiviudestaan vallankumouksen voiton jälkeisinä kuukausina että tehtävän tärkeyden tunnustamisesta. Joka tapauksessa kiista käytiin taustaa vasten, jossa talous oli integroitumassa yhä syvemmin itäblokkiin ja sitä seurasi poliittisen tasapainon siirtymä itse Kuubassa. Tekniset argumentit taloudesta oli luettava kahdella tasolla kirjoitettuna tekstinä; toinen näistä oli kiista vallankumouksen poliittisesta suunnasta.

Che, joka otti argumenttinsa Charles Bettelheimiltä, vaati resurssien sisäistä jakamista talouden johtamisen tarpeiden mukaan ja "sosialistisen kilpailun" politiikkaa, joka nostaisi tuottavuutta ilman lisäkuluja. Todellisuudessa tämä tietysti oli riistoa toisella nimellä; mutta 60-luvun alussa se ainakin saatettiin esittää vallankumouksellisen innon kontekstissa ja jatkuvan liikkeen taustaa vasten muualla Latinalaisessa Amerikassa.³⁶ Mantereen vallankumouksen korostaminen ja sissisodan levittäminen 60-luvun puolivälissä heijasti vain harvoin todellisuutta; sen merkitys oli sisäinen, kansan innon ylläpitäminen Kuubassa. Tätä vastaan olivat neuvostosuunnittelijoiden argumentit, joille jokaisen teollisuudenalan ja tehtaan olisi tullut tuottaa lisäarvoa; se oli johtajamalli, joka perustui kiihokkeisiin ja rangaistuksiin, ja matki yksinkertaisesti neuvostotaloutta. Chen mielestä tuon mallin omaksuminen voisi johtaa vain uuteen keskittymiseen sokerintuotantoon ja lisääntyvään riippuvuuteen.³⁷

Kiista ratkaistiin, kuten aina, käytännössä. Castrolle kommunistien rooli hänen hallituksessaan tuntui epämukavalta, ja hän piti sissisodan liekkiä hengissä varoituksena näille. Mutta todellisuus oli, että hän oli yhä enemmän integroitu neuvostoradalle; hän tajusi selvästi, että Kuuban selviytyminen oli väistämättä sidoksissa Venäjän tukeen, joka ei olisi pyyteetöntä. Hänen järjestelmänsä ylläpitämisestä oli tullut keskeinen ja ensisijainen. Ja tämä oli Chen ja Fidelin kasvavan erkanemisen tausta.

Ero

Vuoden 1965 puolivälissä Che Guevara oli eronnut kaikista hallitustehtävistään ja lähtenyt Kuubasta. Hänen päätöksensä on tuottanut loputonta ja jatkuvaa spekulatiota; mutta ajan konteksti ei jätä sijaa epäilylle. Chen artikkelit ja puheet palaavat yhä uudelleen hänen näkemyksensä, että vallankumous selviäisi vain, jos Kuuba voisi murtautua talouden pakkopaidastaan. Hänen alkuperäinen toiveensa, että itäblokki auttaisi Kuubaa yrityksessä, muuttui pian pettymykseksi, kun kävi selväksi, ettei se sitä osaa esittäisi. Chen viimeinen puhe Alger'issa helmikuussa 1965 oli selkeä ja suora hyökkäys Neuvostoliittoa kohtaan sen internationalismin puutteen ja Kuuban vallankumouksen kyynisen manipuloinnin takia mutta se oli vain viimeinen useista kiukkuisista keskusteluista samasta kysymyksestä. Fidel Castro oli omalta osaltaan selkeästi hyväksynyt tuon suhteen ehdoitta hänestä oli tullut tuon manipulaation väline. Chen erokirje, joka kirjoitettiin 1964, tuotiin julkisuuteen vasta 1967. Kirje itsessään on jäähyväiset. Se ei viittaa erimielisyyksiin. Chen lähtö ei kuitenkaan ollut puoluerakentamisen huipentuma, eikä se merkinnyt nousevan vallankumousliikkeen olemassaoloa Latinalaisessa Amerikassa. Itse asiassa Chen käytös oli monin tavoin omituista. Hän kuvasi itseään nykyajan Don Quijoteksi, joka ratsastaa vanhalla Rosinante-tammallaan etsien jättiläisiä, joita vastaan taistella. Vertauskuvalla on tiettyä kirjallista viehätystä, mutta poliittisesti se

35 Teoksessa J. Gerassi (toim.), mt, pp314-321.

36 Vallankumouksellisen liikkeen todellisuuden ja siitä esitettyjen väitteiden välinen etäisyys oli tietysti valtava tavallaan Chen kuolema Boliviassa oli hetki, jolloin myytti kohtasi todellisuuden, ja todettiin hyvin puutteelliseksi.

37 Chen esitys ajatuksistaan talouden suunnittelusta 'On the Budgetary System of Financing' teoksessa J. Gerassi (toim.), mt, s. 409-441.

maistuu epätoivolta.

Chen "Ihminen ja sosialismi Kuubassa" -kirjoituksen julkaiseminen osui yhteen hänen Kuubasta-lähtönsä kanssa.³⁸ Tässä yhteydessä esseetä, joka vaikka ottaakin esille monia ajatuksia, joita oli muotoiltu hänen aiempien vuosiansa artikkeleissa ja puheissa, pitäisi lukea eräänlaisena poliittisena testamenttina, visionäärisenä asiakirjana, pikemminkin kuin käytännön osallistumisena vallankumousprosessiin. Se muutos, jota hän tässä esittää yhteiskunta, jossa vastuu on täysin tasavertaista ja uudet sosialistiset arvot vallitsevat oli joka tapauksessa utopistinen kontekstissa, jossa johtajaluokka oli nousussa ja Kuuba lisääntyvästi integroitumassa uudelleen kansainväliseen työnjakoon. Mutta se oli myös Kuuban prosessin kritiikki.

Tietyissä mielessä Guevaran Alger'n puhe vahingoitti hänen suhdettaan Kuuban hallitukseen. Hän oli tietysti edelleen tärkeä Kuuban vallankumouksen edustaja, ja hän oli edelleen tuolle vallankumoukselle uskollinen. Julkista välerikkoa ei ollut. Mutta hän lähti Afrikkaan nähden selvästi, että hänellä ei enää ollut poliittista roolia Kuubassa. Vallankumouksen varhaisvuosina oli perustettu Kuubassa saadun koulutuksen jälkeen sissiryhmiä muihin Latinalaisen Amerikan maihin. Guatemalassa, Paraguayssa, Perussa ja Venezuelassa nuoret vallankumoukselliset tarttuivat Guevaran teorian ytimessä olevaan optimismiin ja muodostivat sissifocoja. Miltei jokaisessa tapauksessa he epäonnistuiivat heti, ja sukupolvi poliittisia johtajia kuoli toteuttaessaan väärää teoriaa. Guevaran erityinen huolenaihe oli Argentiina, jonka hän aivan oikein näki avaimena Latinalaisen Amerikan vallankumousliikkeen kasvulle. Syy sen keskeisyydelle olivat sen suuret työläis keskittymät ja sen työväenliikkeen taistelukokemus. Sissiteoria ei kuitenkaan linkittynyt tuohon kokemukseen. Che pyrki silti rakentamaan sinne sissiryhmää. Yritys epäonnistui kerta toisensa jälkeen mutta Guevaran selitys sille perustui hänen valitsemiansa uuden sissiarmeijan johtajien henkilökohtaiseen pätemättömyyteen. Toisin sanoen vika ei ollut strategiassa, vaan vain sen soveltamisessa. Osoittaakseen, mistä oli kysymys, Che lähti Kongoon.

Chen Kongon-kokemus oli sekä traaginen että paljastava. Anderson selvittää laajasti tätä episodua, jota ei aiemmin ole kovin hyvin dokumentoitu.³⁹ On vaikea olla pitämättä tarinaa surullisena ja epätoivoisena, vaikka Anderson itse ei näytä yltävän tuollaiseen johtopäätökseen. Che saapui pienen kuubalaisten vapaaehtoisten joukon kanssa Kongoon; hänen syynsä tulla sinne eivät koskaan olleet selviä, paitsi että oli olemassa joukko aseellisia ryhmiä ja että tulossa oli jonkinlainen kansannousu. Mutta ei voi olla vaikuttumatta kuubalaisten tietämättömyydestä paikallisista oloista heillä ei ollut aavistustakaan, mikä eri ryhmien alkuperä oli ja mikä niiden keskinäinen suhde oli - ja huomattavasta valmistautumattomuudestaan. Che ei selvästikään pystynyt ymmärtämään sen kummemmin paikallista kulttuuria kuin kieltäkään, eikä hän näytä olleen selvillä maaston luonteesta. Hän oli kuumehoureissa kuukauden niistä kolmesta, jotka he viettivät siellä, taisteluita ei käyty, ja kuubalaiset onnistuivat täpärästi pakenemaan Tanganjikajärven yli joukon väärinkäsityksiä ja virhelaskelmia jälkeen.

Kyse ei ole siitä, että yritys epäonnistui, vaan uskomattomasta ylimielisyydestä ja typeryydestä, joka sitä luonnehti. Silti sissisotateoria salli sen; teorian mukaan vallankumoukselliset eivät tarvitse yhteiskunnallisia ja poliittisia juuria, ei tarvinnut olla osa joukkoliikettä, ei tarvinnut ymmärtää kyseisen yhteiskunnan erityispiirteitä sen siinä historian vaiheessa, ei tarvinnut ymmärtää sen luokkakoostumusta. Tarvittiin vain tahto tehdä vallankumous. Kongo tarjoaa vahvan ja vavisuttavan esimerkin todellisista seurauksista, kun vallankumousteoria korvaa vallankumouksellisen luokan vallankumouksellisilla itsellään.⁴⁰ Silti se oli opetus, josta Guevara ja vallankumouksen sissisotateorian kannattajat yksinkertaisesti eivät piitanneet.⁴¹ Kongon häpeällisen kokemuksen jälkeen Che siirtyi edelleen Prahaan ja muualla ennen salaista paluutaan Kuubaan. Itsevarma jakobiini, naamioituneena kaljuksi keski-ikäiseksi liikemieheksi, palasi nyt

38 Kirjoitusta ei alun perin julkaistu Kuubassa, vaan uruguaylaisessa vasemmistolehdessä Marchassa maaliskuussa. Myöhemmin se ilmestyi Kuuban asevoimien lehdessä, Verde Olivossa.

39 Ks. Anderson, mt, s. 536-541.

40 Ks. L. Trotsky, 'On Substitutionism', in Party and Class (London, 1996).

41 Näin hiljan Kuubassa uuden kuubalaisen julkaisun, jonka nimi oli "Che ei koskaan hävinnyt Kongossa. Olisi ollut parempi kysyä, miksi hän ei taistellut eikä voinut taistella siellä lainkaan!

Kuubaan ilman henkilöllisyyttä, poliittista tai omaa, ja ilman tarkoitusta.⁴² Chen matkoissa tuohon aikaan on merkillistä tarkoituksettomuutta; oli yhteyksiä Venezuelan kommunistiseen puolueeseen, mutta ei päästy sopimukseen koska ja missä siellä perustaa sissiryhmä. Puhuttiin menemisestä Guatemalaan ja Peruun. Jälkeenpäin kukaan ei tunnustanut kovin innokkaasti ottavan vastuuta Bolivian valitsemisesta. Uskottavimmat syyt liittyivät pienen ryhmän olemassaoloon Boliviassa ja Chen jatkuvaan kiinnostukseen sissiarmeijan rakentamiseen Argentiinaan, Bolivian rajanaapuriiin. Tärkeimpänä asiana keskusteluissa, sellaisina kuin ne on raportoitu, oli se, että ne pyörivät täysin sissien logistisen huollon ympärillä, mutta kiinnittivät vähän huomiota poliittisiin realiteetteihin. Fidel ilmeisesti ehdotti Boliviaa, mutta tämä näyttää perustuvan hyvin alkeelliseen tietoon. On oletettu, että Fidel olisi kysynyt Regis Debrayta, Sorbonnen filosofian opiskelijaa (josta myöhemmin enemmän) tutkimaan edellytyksiä vallankumoukselliselle järjestölle Boliviassa. Tosi asiassa Bolivian koe paljastaisi kaikki sissistrategian heikkoudet ja osoittautuisi sen kuuluisimman strategin hautapaikaksi.

Chen vaellellessa ulkomailla Kuubassa tapahtui mielenkiintoisia asioita. Kongon valinnalla saattaa olla ollut enemmän tekemistä Neuvostoliiton ulkopolitiikan kanssa kuin minkään järkevän vallankumouksen edellytysten arvioinnin. 1964—65 Neuvostoliitto edisti useita aseellisia liikkeitä Afrikassa pitäen silmällä laajenevaa vaikutustaan mantereella.⁴³ Kongossa Neuvostoliitto ja Kiina kilpailivat voittaakseen puolelleen jonkun sissiryhmistä ja Neuvostoliitto oli tyytyväinen nähdessään aseellisen taistelun kasvavan kaukana Latalaisesta Amerikasta aikana, jona se oli alkanut hakea jonkinlaista kylmän sodan jälkeistä lähestymistä USA:n kanssa.⁴⁴ Olivat syyt mitkä tahansa, ne olivat huonosti perusteltuja.

Paradoksaalisesti Kongon fiasko ja sen seuraukset sattuivat yhteen "sankarisissin" Kuuban vallankumouksen symbolisena edustajana luomisen kanssa, etenkin Euroopan ja Pohjois-Amerikan uusien radikaalien keskuudessa. 1965 nuori ranskalaisradikaali, Regis Debray, sukupolven edustaja, joka etsi aitoa vallankumousta Euroopan työväenluokan ulkopuolella, jonka se tuomitsi sekä systeemin kanssa liittoutuneeksi että stalinisoituneeksi, saapui Kuubaan. Olivat syyt mitkä tahansa, Fidel antoi hänelle useita pitkiä haastatteluja ja tehtäväksi levittää sissisodan viestiä Pariisiin opiskelijaradikaalien keskuuteen ja muualle. Tuloksena oli essee "Pitkä marssi Latalaisessa Amerikassa"⁴⁵ ja kirja "Vallankumous vallankumouksessa", joka globalisoi Kuuban poliittisen metodin uutena vaihtoehtona.⁴⁶ Debrayn rooli Guevara-myytin luojana on tärkeä, sillä hän käänsi Chen vallankumousteorian 60-luvun radikalismien kielelle, joka etsi vallankumouksellista metodia työväenluokan internationalismin ulkopuolelta. Lopulta hänen matkansa Boliviaan Chetä etsimään auttoi melko varmasti, joskin tahattomasti, Bolivian armeijaa löytämään Guevaran ryhmän, koska Debray osoittautui varsin helpoksi tunnistaa pienessä bolivialaisessa vuoristokylässä, jossa hänet pidätettiin ja vangittiin.

Päätös luoda Guevara-myytti oli selvästi Castron tekemä, ei Debrayn. Kuuban oloissa 1965 se palveli useita tarkoituksia. Castron paljon keskustelua herättäneen Neuvostoliitto-suhteen nousussa ja laskussa tässä oli kyseessä etäännyttämiskausi. Latalaisen Amerikan vallankumousliike ei ollut erityisen lupaava. Perun sissit murskattiin helposti, Guatemalan liike oli vaarallisesti jakautunut ja sandinistit pysyivät juuri ja juuri hengissä. Brasiliassa vasemmistoa vastassa oli autoritaarinen hallitus ja Argentiinassa veisi useita vuosia, ennen kuin työläisten kapina Córdobaassa antaisi merkin uudesta ja korkeammasta luokkataistelun tasosta. Todellisuudessa Kuuba oli ajautumassa väijäämättä Neuvostoliiton piiriin, mutta Castro tunsikin olonsa

42 Loistava uruguaylainen historioitsija Eduardo Galeano oli se joka kutsui Chetä "vallankumouksen jakobiiniksi".

43 N. Miller, *Soviet Relations with Latin America 1959-87* (Cambridge, 1989).

44 Anderson, mt, s. 493, väittää, että Guevara näki osallistumisen Kongossa ensimmäisenä askelena "Kuuban johtaman kansainvälisen imperialisminvastaisen liiton" rakentamista, joka lopulta pakottaisi Neuvostoliiton ja Kiinan korjaamaan asemiaan. Mikäli tämä pitää paikkansa ja pidän ajatusta vähemmän kuin vakuuttavana se osoittaa melkoisen suuren itsepetokseen niin Fidelin kuin Chenkin osalla!

45 Julkaistu *New Left Review*ssa, 33, September/October 1965; s. 17-58.

46 R. Debray, *Revolution in the Revolution* (Penguin, London 1968). Kirjaa saatteli mahdollisimman suuri ennakkojulkisuus; 60-luvun polvi kahmi kirjan. Oma kappaleeni oli viimeinen paikallisen yliopistokirjakaupan aiemmin aamulla ostamista 15:sta - useimmat oli varastettu!

epämukavaksi ja vastusteli. Guevara-myytti antoi hänelle mahdollisuuden luoda yhteys uuteen radikaaliin vasemmistoon, joka voisi luoda solidaarisuusliikkeen ja ehkä painostaa sosialidemokraattisia hallituksia työskentelemään aktiivisemmin Kuuban kanssa. Mutta todellisuudessa, vaikka läntiset intellektuellit solidaarisuuttaan matkailivat Kuubaan, ja Chestä oli tulossa uuden ajan ikoni, Kuuban talous oli kriisissä, tuotanto laski ja teollistaminen oli yhtä kaukana kuin ennenkin. Ja lisäksi itse sissisodan kehitys oli epäonnistumassa pahasti. Kun Chen kuuluisa kirje, jossa kehoitettiin luomaan "yksi, kaksi, kolme, monta Vietnamia" luettiin ääneen OLAS:n konferenssissa helmikuussa 1967, kyseessä oli periaate, ja ehdottomasti peruseriaate, joka esitettiin todellisuutena.⁴⁷

Sankarisissin ikonografia ei ollut konkreettisen todellisuuden heijastus; sen funktio oli ideologinen. Ja tuo funktio oli yhtä lailla sisäinen kuin kansainvälinenkin. 1964 Castro oli allekirjoittanut sopimuksen Latalaisen Amerikan kommunistipuolueiden kanssa, jossa hyväksyttiin aseellinen taistelu. Se takasi Kuuban uskollisuuden Neuvostoliitolle riidoissa Kiinan kanssa; mutta kommunistipuolueet tuskin olivat muuttamassa historiallista rataansa yhdessä yössä. 1965 Neuvostoliitto allekirjoitti sopimuksia usean Latalaisen Amerikan maan kanssa, jotka olivat tekemisissä aseellisen vastarinnan kanssa, kuten Venezuela ja Chile. Ja vaikka myös Castro allekirjoitti kolmivuotisen kauppasopimuksen, hänkin alkoi taas epäillä Neuvostoliiton aikeita. Oli aika pystyttää uudelleen Kuuban moraalinen ja poliittinen arvovalta Neuvostoliitosta riippumatta; ja kaikki mahdollisuudet saavuttaa tiettyä itsenäisyyttä riippuisivat Kuuban kyvystä saavuttaa taloudellista liikkumavapautta.

Joidenkin Chen talousajatusten paluu oli ironista, ja 1966 tuli yhä selvemäksi, että Castro oli suunnittelemassa jotain omaa "suurta harppaustaan", sokerisatoa, joka olisi riittävän suuri tuottamaan lisäarvoa teollistamisen rahoittamiseksi. Sen aikaansaamiseksi oli tietysti lisättävä jälleen työvoiman riistoa; Chen teoriat "sosialistisesta kilpailusta" ja "Ihmisessä ja sosialismissa Kuubassa" esitetyt ajatukset löydettiin uudelleen. Kuubalaisia kehoitettiin antamaan työvoimansa, hyväksymään kaikenlaisten aineellisten etujen uhraaminen ja ponnistelemaan kansallisvaltion eteen. Chestä tuli itsensä uhraamisen ja yhteiskunnallisen kurin elävä vertauskuva, kun Kuuban valtio vaati omalta kansaltaan enimmäismäärän maksamatonta ponnistusta. Vastineeksi Kuuban työläiset saivat lyhyen aikaa maistaa suoraa demokratiaa. Ammattiliittovirkailijat voitiin valita (74 % olemassa olevista virkailijoista korvattiin eikä koetta toistettu). Lupaus paikallisvallasta (poder local) syntyi kuolleena, koska demokratia ei ulottunut mihinkään valtiovallan elimeen tai haltijaan.

Tämän kampanjan huipentumaksi piti tulla Gran Zafran, 10 miljoonan tonnin sokerisadon, joka antaisi Kuuballe lähtöaseman. Tosiasiassa sato oli vain noin 6,3 miljoonaa tonnia, mutta sen aiheuttama työvoiman liikekannallepano aiheutti sen, että muu talous kärsi heitteillejätöstä, pulasta ja epäjärjestyksestä, mikä pahensi sokerituotannon tavoitteen saamatta jäämisen vaikutuksia. "Vallankumouksellisen offensiivin" retoriikka asetettiin Moskovaan lähestymistä vastaan, joka alkoi Castron puheesta tueksi Neuvostoliiton hyökkäykselle Tšekkoslovakiaan, hyökkäyksestä Solidaarisuus-ammattiliittoa vastaan ja poliittisten suhteiden luomisesta sotilasreformisteihin Velascoon Perussa ja Torrijosiin Panamassa. Eikä "vallankumouksellinen offensiivi" todellakaan ollut itse mitä näytti; "työkirjan" käyttöönotto 1969 antoi olettaa, että "sosialistinen kilpailu" ja ajatus "moraalisista yllykkeistä" olivat vain naamioita tehostetulla työkurille ja poliittiselle autoritarismille. Jyrkästi nousseet poissaolot työstä 1970 tuottivat uuden ja ankaran työlain.

Prosessi Chen lähdön ja 1968 alkaneen ulkopolitiikan uuden linjan välisinä vuosina oli ristiriitainen. Sen ideologia oli internationalismi, kriittinen asenne Neuvostoliittoa kohtaan ja riippumattoman kansantalouden luominen. Sen todellisuus oli, että Castro tunnusti jo varhain tämän näköalan utopistisuuden; sen jälkeen hän pyrki lähentymään Neuvostoliittoa, säilyttäen kuitenkin tietyn poliittisen tilan Kuubassa, mikä takasi hänelle vallan valtiossa jatkossakin. Siinä mielessä Chen muotokuva oli naamio, jota Castro käytti.

47 Kuuban vaikutusta Latalaiseen Amerikkaan ja sen myöhempää osallistumista aseellisen taistelun kehittymiseen on käsitelty Jorge Castañedan rikkaan analyysin kolmannessa luvussa, Utopia Unarmed (New York, 1994). Ks. tästä kaudesta myös M. Gonzalez 'Can Castro Survive?' International Socialism -aikakauskirjan numerossa 61.

Nimetön hauta Nancahuazússa

Che oli asettanut elämänsä ja uransa Kuuban vallankumouksen palvelukseen; hän oli ollut sen vertauskuva ja sen suosituimpia hahmoja. Mutta hän oli alusta alkaen ollut sitä mieltä, että yksi Kuuban vallankumouksen erityispiirteistä olisi Castron itsensä hahmo ja persoona. Olihan se kuitenkin yhteneväinen hänen vakaumuksensa kanssa, että yksittäisen vallankumouksellisen ominaisuudet muokkasivat jokaisen taistelun suuntaa ja tulosta. Che oli myös sellaisen poliittisen strategian ideologi, joka ei asettanut kovin paljon joukkoliikkeen varaan, lukuun ottamatta tukea vallankumousarmeijalle, ja joka ei ymmärtänyt yhteiskuntaa luokkataistelun näyttämöksi. Hän oli kaikesta henkilökohtaisesta omistautumisesta ja vilpittömyydestä huolimatta valtion johtaja ja väline; hänen tärkein poliittinen toimintansa oli rakentaa koneisto, jolla valtio voisi puolustaa itseään. Hänen ilmeinen suosionsa ei muuttunut miksikään konkreettiseksi organisaatioksi tai yhteiskunnalliseksi pohjaksi, jota hän olisi edustanut tai johtanut. Olihan osa hänen poliittista visiotaan, ettei sellaista suhdetta tarvinnut luoda. Kun poliittinen vuorovesi kääntyi, Chen vilpittömyys ei sallinut hänen kääntyä vallitsevan tuulen mukana; mutta hänen oppositionsa saattoi olla vain yksilön päätös. Pikemmin kuin että olisi koonnut ympärilleen ne, jotka olisivat voineet häntä tukea, jos hän olisi ottanut julkisen kannan, hän piti parempana etäännyä valtiosta, jossa hänellä ei enää ollut osaa esitettävänä ja olla uhmaamatta sitä. Hänen kriittiset näkemyksensä on ilmaistu vain epäsuorasti ja etäältä, hänen Alger'n puheessaan ja kirjoituksessaan "Ihminen ja sosialismi Kuubassa".

Se oli taustana vallankumoussankarin tragedian viimeiselle näytökselle - tragedian, joka on kaksin verroin ironinen sen ansiosta, mitä muut hänen tarpeettomasta ja surullisesta tuhostaan tekivät.

Bolivian seikkailu oli huonosti suunniteltu, valmisteltu ja äärimmäisen erheellinen.⁴⁸ Alkuperäinen päätös valita Bolivia tuli, kun useita muita vaihtoehtoja oli ehdotettu ja hylätty. Vaikka Castro tuki päätöstä, hänen syynsä sille olivat varsin toisenlaiset kuin Chen. Castro oli luonut läheisen suhteen Bolivian kommunistiseen puolueeseen ja näytti pitävän sen omistautumista aseelliselle taistelulle riittävän vakuuttavana. Mikään Latalaisen Amerikan kommunistinen puolue ei kuitenkaan ollut osoittanut mitään aikeita muuttaa historiallisia täpliään, ja hän olisi voinut arvata, että Bolivian kommunistit yrittivät ensi sijassa pelata ulos kasvavia trotskilais- ja maolaisjärjestöjä. Toinen ja voimakkaampi syy on saattanut olla työväenluokan taistelun pitkä historia maassa ja kasvavat jännitteet korkean Altiplanon kaivoksissa, mutta tätä syytä ei olla koskaan tuotu esiin. Näytti hyvin paljon siltä, kuin Castron hyväksyntä Bolivian sissiprojektille olisi suunniteltu ennen kaikkea antamaan uskottavuutta Bolivian kommunisteille.⁴⁹ Chelle itselleen Bolivian erityiset olot näyttivät olevan vähämerkityksisiä; hänen visionsa oli kaiken kaikkiaan paljon kunnianhimoisempi. Che suunnitteli mantereenlaajuista sissijärjestöjen verkostoa, jossa Bolivia olisi maantieteellisenä keskuksena. Andersonin mukaan Che sanoi ryhmänsä jäsenille Boliviassa, että "Bolivia on uhrattava, että vallankumoukset naapurimaissa voisivat alkaa".⁵⁰ Hän ei selvästikään ollut oppinut mitään Kongosta.

Nancahuazún valinta oli epäonninen. "Olisi ollut vaikea löytää mistään Boliviassa aluetta, joka olisi sopinut vähemmän sissisodankäyntiin, etenkin foco-menetelmällä".⁵¹ Alue oli syvien rotkojen halkomaa, vaikeakulkuista parhaimmillaankin ja tarjosi hyvin vähän luonnollisia ravinnon lähteitä. Sen väestö oli vähäistä ja koostui pääosin talonpojista, joilla ei juuri ollut käsitystä Bolivian laajemmasta todellisuudesta. Tosiasiassa, ja traagisen ironisesti, paikka oli alle 200 mailin päässä Siglo XX:n kaivosalueesta.

---

48 Tästä tapauksesta ks. J. Dunkerley, *Rebellion in the Veins* (London, 1984) s. 136-153. Ks. myös Che Guevara, *Bolivian Diary*. Anderson (Guevara-elämäkerrassaan), omistaa päätöskappaleen Bolivialle omituisella (ja lopuksi selittämättömällä) otsikolla 'Tarpeellinen uhraus'.

49 J. Dunkerley (mt, s. 136-137) raportoi, että Castro esti vaikutusvaltaisen bolivialaisen riippumattoman vasemmistovaltuuskunnan osallistumisen OLAS:n konferenssiin tammikuussa 1966.

50 Anderson, mt, s. 561.

51 J. Dunkerley, mt, s. 140.

Sissiryhmässä oli enimmillään 40 jäsentä, puolet heistä kuubalaisia. Heidät havaittiin varhaisessa vaiheessa ja pakotettiin jatkuvasti liikkeelle vihamielisessä maastossa; sairaudet, petturuus ja karkuruus vaivasivat heitä; ryhmä jakautui kahtia eikä enää koskaan onnistunut palaamaan yhteen. Ja Bolivian armeija USA:n kouluttamine sissisota-asiantuntijoinen pani paljon voimiaan riutunutta sissijoukkoa vastaan. Chen Bolivian-päiväkirja kuvaa sissin päivittäistä elämää; sen epätoivoisesta sävystä ei voi erehtyä. Viimeiset päivät, jolloin Che oli niin sairas ja aliravittu, että nuoren kaivostyöläisen piti kantaa häntä selässään, ovat sydäntä särkeviä. Viimeinen traaginen merkintä on yhteenvetona heinäkuusta, jolloin Che mainitsee hajanaiset uutiset kuukauden kestäneestä kaivoslakosta. Vaikka hän todennäköisesti ei tuntenut yksityiskohtia, vain 160 mailia kauempaan Bolivian armeija oli ryhtynyt juhannuksena sortohistoriansa hirvittävimpiin verilöylyihin. Che saatiin kiinni 8. lokakuuta La Higuera kylässä.⁵² 9. lokakuuta hän oli kuollut, hänet tappoi kersantti useiden upseerien ja CIA:n edustajan, Gary Pradon, valvoessa. Viimeinen valokuva näyttää riutuneet kasvot ja alastoman ruumiin, joka on kopioitu niin monissa muodoissa vuosikymmenet sen jälkeen. Irrotettuna aineellisesta yhteydestään kuvasta tuli marttyyriin, passiivisen ja eristetyn, kuva.

Liekeistä syntynyt

Guevaran kuolema oli jokaisessa mielessä käännekohta. Se merkitsi selvästi loppua sissisodan foco-teorialle. Noita ajatuksia tukevat ryhmät tuhoutuivat pian.⁵³ Aseellinen taistelu ei tietenkään päättynyt, mutta sen etujoukko oli nyt Argentiinassa ja Keski-Amerikassa, jossa se sai uusia ja enemmän luokkaan perustuvia muotoja. Kuubassa itsessään ikoninen guerrillero koristi edelleen puoluekokousten näyttämöä. Ironia, että Chen jäähyväiskirje oli luettu ensimmäisen kerran Kuuban kommunistisen puolueen ensimmäisessä edustajakokouksessa, ei ollut vielä mennyt perille. Osin se johtui siitä, että Castro käytti Chen kuvaa oikeuttaakseen tiukan työkurin ja lisääntyvän vallan keskittämisen, joka luonnehti suuren sokerinkorjuun vuosia. Samaan aikaan Chen kasvot kätkivät Castron yhä läheisemmän suhteen kansainvälisesti Neuvostoliiton kanssa ja kotona kommunistisen puolueen kanssa siinä kaksi hänen valtansa takuumiestä. François Masperon mukaan "1967 merkitsi murrosta... ratkaisevaa muutosta, vaikkakin jo paljon aiemmin alkanutta, Fidel Castron johtamassa ryhmässä; se siirtyi vallankumouksellisesta liikkeestä jatkuvassa kehitysprosessissa valtion hallitukseksi, jonka prioriteetti, määritelmällisesti taas, oli taata pysyvä otteensa vallasta".⁵⁴ Vuosi Guevaran kuolemasta, ja tukien muodollisesti edelleen vielä olemassa olevia sissijärjestöjä, Castro alkoi luoda valtiosuhteita Latinalaisessa Amerikassa: Velascoon Perussa ja Torrijosiin Panamassa, Ecuadorin uuteen hallitukseen 1971 ja tärkeimpänä läheisesti Allenden hallitukseen Chilessä. Castron Chilen-vierailu marraskuussa 1971, vaikka raivostuttikin Chilen porvaristoa, antoi tosiasiaa mahdollisuuden muodollisesti hylätä aseellinen taistelu ja toivottaa tervetulleeksi reformistinen strategia muutoksen saamiseksi mantereella.

Chen hahmo sai oman elämänsä, jota laulut ja julisteet kantoivat. Hänen viimeiset vuotensa eivät selvästikään ylläpitäisi sankarin kuvaa; niinpä historia haalistui ja henkilökohtaiset ominaisuudet jäivät inspiroimaan muita omistautumaan vallankumouksellisen muutoksen tavoittelulle. Mutta symbolin omaksuneet käyttivät usein hyvin erilaisia strategioita Uruguay Tupamaros-kaupunkisissit, Argentiinan aseelliset joukkojärjestöt 70-luvulla, Keski-Amerikan vastarinta, joka sulautti joitakin vallankumouksellisten riistetyistä luokista eristäytymisen seurauksista.

Tässä vaiheessa Chen tähti oli Kuubassa himmenemässä. Kun Kuuba oli täysin integroitunut Neuvostoliiton piiriin, se käytti internationalistista mainettaan oikeuttaakseen läsnäolonsa Afrikassa, jossa se vaihtelevasti,

52 Ks. J. L. Anderson, mt, s. 586-591.

53 Ks. J. Castañeda, mt. s. xxx.

54 F. Maspero, johdanto J. Habelin teokseen *Ruptures a Cuba* (Paris, 1989), jonka Verso julkaisi myöhemmin englanniksi (mutta ilman Masperon johdantoa) nimellä *The Revolution in Peril* (1991). Maspero, radikaali kustantaja, oli yksi monista ulkomaalaisista, joka saapui Boliviaan Chen vangitsemisen aikaan ja karkotettiin välittömästi. Hänen mukaansa kirjan nimi olisi voinut olla *Petetty vallankumous*. Habelin kirja on huolellinen selvitys Kuuban kehityksestä 70-luvulta eteenpäin Neljännen internationaalin (Mandelin) näkökulmasta he tukivat Kuubaa 80-luvun lopulle asti.

mutta uskollisesti palveli Neuvostoliiton geopoliittisia etuja. Jos Che edusti vallankumouksellisen internationalismin henkeä, kriittistä asennetta Neuvostoliittoon ja kommunistisiin puolueisiin, ja henkilökohtaisen kunnianhimon torjumista suuremman asian hyväksi, ei hänen ikoninsa enää ollut sopiva kansallisvaltiolle, joka pyrki selviämään vihamielisessä maailmassa. Vuonna 1970 kävi selväksi, että niin kasvu kuin tuotantokin olivat laskeneet kuluneiden viiden vuoden aikana, samoin elintaso. Uhrautumisen retoriikka ja kollektiivisen tavoitteen visio vakuuttivat yhä harvempia, kun ne oli yhdistetty työläisiin suunnattuihin pakotteisiin ja kun kollektiivista kuria ja kansanvaltaa voimistettiin pakottamalla ja yhä sortavammalla ilmapiirillä.

1970 aineellisten yllykkeiden otto uudelleen käyttöön oli merkinä "vallankumouksellisen offensiivin päättymisestä" ja työväenluokan kasvavasta aineellisesta ja sosiaalisesta eriytymisestä. Kulutustavarat ja pääsy alemmille vallan tasoille rajoitettiin "edistyneille työläisille", jotka kommunistinen puolue määritteli työkurin ja "innon" mukaan. Toisin kuin 1965, vuonna 1970 pidettyjä ammattiliittovaaleja luonnehti julkisen keskustelun estäminen, puolueen ja hallituksen laatimat ehdokaslistat ja heikko osallistuminen. Vuosi 1970 oli vallankumouksen ns. institutionalisoimisen vuosi käytännössä sen tunnustamisen, että Kuuba oli heikko kansallinen pääoma, jonka selviytyminen maailmantaloudessa vaati, että se ottaisi paikkansa laajemmassa talousjärjestelmässä, jota se ei voinut kontrolloida. Seuraavan viisivuotissuunnitelman laati 1970 JUCEPLAN, kuubalais-neuvostoliittolainen yhteiskomitea; vuonna 1972 Kuuba liittyi Itä-Euroopan talousjärjestö SEV:iin ja seuraavana vuonna 67,5 % sen ulkomaankaupasta käytiin Neuvostoliiton kanssa. Siitä tuli jälleen sokerintuottaja, se toi koneensa ja laitteensa Itä-Euroopasta ja oli öljyn ja energian suhteen riippuvainen Venäjästä.

Byrokraattisen johtajaluokan kasvu heijasti jokaisen yrityksen kannattavuuden korostamista, mitä Che oli niin kiivaasti vastustanut.⁵⁵ Ne jotka puhuivat guevaralaisittain palkoista CTC:n (Kuuban työläisten konfederaatio) konferenssissa 1973, tuomitsi "pikkuporvarillisina egalitaareina" sen pääsihteeri, Lázaro Peña, kommunistien ammattiliittoveteraani yksi niitä, joista vastaan Fidel oli vain 15 vuotta aiemmin voimakkaasti vastustanut. Koko prosessi huipentui vuoden 1976 perustuslakiin, joka vahvisti vallan äärimmäisen keskittymisen Fidelin piirille ja hänen nyt johtamansa kommunistisen puolueen keskeisyyden.⁵⁶

Sankarisissille ei ollut sijaa, kun kasaantuminen ja valtion koskemattomuus muokkasivat Kuuban yhteiskunnan dynamiikkaa. Ja Che käytännössä katosi Kuubassa, paitsi historiallisena muistomerkkinä, hahmona Castron rinnalla.

Epäitsekäs henki löytyy uudelleen

Ja sitten koittivat glasnost ja perestroika. 80-luvun alun Kuubassa kukoisti pienyrityläisyys ja ulkomainen pääoma sai omistaa 49 % osuuden Kuuban yhteisyrityksissä. Vaikka sokerin korkea maailmanhinta toi jossain määrin vaurautta, se hyödytti ennen kaikkea johtaja- ja byrokraattiluokkaa, jolle käytännössä oli annettu talouden kontrolli 1982 lailla, joka antoi heille täyden päätösvallan, mukaan lukien erottaa työläisiä. Vaikka paljon kehitetty koulutus- ja terveydenhuoltojärjestelmät olivat edelleen Latinalaisen Amerikan parhaita, panostus julkiseen sektoriin oli laskenut jatkuvasti kuluneen vuosikymmenen aikana. Neuvostoliiton muutosten välitön vaikutus oli äkkiloppu taloussuhteelle, joka yhdessä mielessä oli pitänyt Kuuban talouden pinnalla, mutta toisessa oli jumittanut sen sokerintuottajan ja itäeurooppalaisten kulutustavaroiden käyttäjän rooliin, mikä vahvisti sisäistä ja ulkoista epätasavertaisuutta.

Castron vastaus Itä-Euroopan muutoksiin oli tietyllä tavalla ennakoiva; hän julisti "oikaisukampanjan", tuomitsi korruption, epätasa-arvon, prostituution olemassaolon ja kulutustavaroiden eriytyneen saatavuuden. Peläten alhaalta tulevia protesteja, Castro ilmaisi täydellisellä ja luonteenomaisella uhkarohkeudella kuubalaistyöläisten pitkään jatkuneen kiukun. Oikaisulla piti olla kahtalainen tarkoitus: ensiksikin sen piti

⁵⁵ Ks. Che Guevara, 'On the Budgetary System of Financing' teoksessa J. Gerassi (toim.), mt, s. 409-441.

⁵⁶ Tästä kaudesta yleisesti ks. J. Habel, mt, ch 2, 'Les Réformes Économiques'. Ks. myös A. Zimbalist (toim.), Cuban Political Economy (London, 1988).

taata, ettei Castroa pyyhkäistäisi ulos missään odottamattomassa, alhaalta nousevassa protestiaallossa sen sijaan hän johtaisi sitä ylhäältä, uhraten aiempia työovereitaan jos ja kun olisi tarpeen.⁵⁷ Toiseksi, "kansallinen johto kääntyi ideologian puoleen, jotta se auttaisi oikeuttamaan politiikan, jota sillä oli aineelliset syyt toteuttaa..."⁵⁸ Tuo politiikka pyrki Kuuban valtion säilyttämiseen jälkistalinistisessa maailmassa. Castro tiesi, että se merkitsisi niukkuutta, vakavia pulia ja paluuta tiettyyn alkuperäisen kasaamisen tasoon mitä eristyneimmässä ja epäsuotuisimmassa oloissa.⁵⁹

Tämä oli tilanne, jossa Che Guevara palautettiin kuolleista:

Che Guevara symbolisoi arvoja, jotka ohjasivat "oikaisuprosessia". Chestä julkaistiin lehtiartikkeleita (ja kirjoja)... Puheessaan Guevaran 20-vuotiskuolinpäivän johdosta Castro kommentoi, että maa oli oikaisemassa kaikkea, mikä oli Chen aatteiden, Chen tyylin ja Chen hengen vastaista. Castro mainitsi, että [kuubalaisten] oli oikaistava ne seikat joita oli monia jotka hairautuivat vallankumouksellisesta hengestä, vallankumouksellisesta työstä, vallankumouksellisesta hyveestä, vallankumouksellisesta ponnistuksesta ja vallankumouksellisesta vastuusta.⁶⁰

Tämä vaati valtavaa vakuuttamista hänen yleisönsä joukossa. Oliko Fidel Castro, yhtaikaa pääministeri, asevoimien ylipäällikkö ja kommunistisen puolueen pääsihteeri, joka oli keskeinen Chen luomassa tiedusteluoperaatiossa, jota sitten täysin häikäilemättä oli johtanut Manuel Piñero, tietämätön korruptiosta ja epätasa-arvosta ja sorrosta Kuuban yhteiskunnassa? Saattoiko olla totta, että vallankumouksellisen hengen puuttuminen, joka oli niin ilmiselvää niille, jotka kulkivat erikoiskauppojen ohi, joissa ihmiset, joilla oli kultaa tai dollareita, saattoivat ostaa kaikkea, mikä oli laajan yleisön saavuttamattomissa, tuli yllätyksensä tämä autoritaarisen valtion kiistattomalle johtajalle? Joka tapauksessa 1989 tuo "vallankumouksellinen henki" oli muutettu uudeksi työlaiksi, uudeksi työvoiman joustavuudeksi, joka piti sisällään peruspalkan lopettamisen ja vapaaehtoisen (siis maksamattoman) työn käyttöönoton pienen yhteiskunnallisen turvan ylläpitämiseksi palkanalennusten, kiristyneen työkurin, kaikenlaisen tavarapulan ja vaatimuksen kautta, että he itse maksaisivat omalla työllä omista riittämättömistä palveluistaan.

Mitä tällä oli tekemistä Guevaran ajatuksen kanssa täydellisestä uhrautumisen tasa-arvosta, tai sen kanssa, että hän oli tunnustanut, ettei Kuuban vallankumous selviäisi eristyksessä? Hänen vallankumouksellinen internationalisminsa ei ollut pelkkää idealismia: sen ytimessä oli sen ymmärtäminen, että tarvittiin jatkuva vallankumous jossain muodossa. Ei ole todisteita, että Guevara olisi ottanut tuon käsitteen Trotskilta mutta hänen kirjoituksensa 60-luvun alusta jättävät vähän tilaa sille, etteikö hänen konkreettinen analyysinsä Kuuban vallankumouksen olosuhteita olisi johtanut häntä tähän johtopäätökseen, että ilman laajempaa taloudellista ja aineellista perustaa Kuuban kohtalona olisi joko uusi riippuvuus tai eristyneen ja köyhtyneen, elinkelvottoman talouden puolustaminen. Ja tietysti hän oli oikeassa. Kuuban valtio oli edelleen olemassa,

57 Arnaldo Ochoan, Angolan-veteraanin ja Castron pitkäaikaisen ystävän, virallinen teloitus 1989 osallistumisesta huumekauppaan, päätettiin ja pantiin toimeen muutamassa päivässä osoituksena uudesta puhtaudesta.

58 S. Eckstein, *Back from the Future* (Princeton New Jersey, 1994), s. 60.

59 On silti kiistanalaista, olisiko Castro neuvonantajineen voinut ennakoida sen kriisin syvyyden, joka alkoi kehittyä 1989 jälkeen ja jota alettiin kutsua "Rauhan erityisajaksi". 1992 ihmiset valmistsivat ruokaa maalaiskaupungeissa nuotioilla kaduilla, hermotulehdusepidemia antoi merkin vakavasta ja laajalle levinneestä aliravitsemuksesta, prostituutio kukoisti ja sukupuolitaudit levisivät ennennäkemättömän korkealle. Berliinin muurin kaatuminen vain paljasti Kuuban talouden todellisuuden yleisölle. Mutta toinen taso, jota ehkä ei voitu ennustaa, oli Amerikan oikeiston reaktion raivokkuus, jota seurasi läheltä presidentti ja joka sai ilmauksensa Helmsin ja Burtonin lisäyksenä absurdin nimiseen Cuban Democracy Act -asetukseen. Kun alkuperäinen asetus määräsi kaikista toimista Castron kaatamiseksi ja vahvisti vuodesta 1960 voimassa ollutta taloussaartoa, Helms-Burton otti käyttöön ankarat sanktiot kaikkia vastaan, jotka kävivät suoraan tai epäsuoraan kauppaa Kuuban kanssa. Tarkoitus oli selvästi näännyttää Kuuba alistumaan. Jos EU:n komissaarit tekivät tyhjäksi tämän uuden USA:n barbarismin, se johtui vain siitä, että Kuuban taloussuhteiden boikotti oli antanut mahdollisuuden joukolle eurooppalaisyrityksiä ja laitoksia ottaa valvontaansa Kuuban talouden avainalueita turismin, öljynetsinnän, nikkeli tuotannon jne.

60 S. Eckstein, *mt*, s. 62.

mutta vallankumouksellista prosessia ei ollut. Chen analyttiset johtopäätökset todisti oikeaksi jatkon tapahtumat, mutta ne kätettiin poliittiseen metodiin, joka ei voinut synnyttää vallankumouksellista internationalistista vaihtoehtoa sissisodan teorialle. Chen näkemykset saatettiin sijoittaa vain turhaan taisteluun kaukana luokkavoimista, jotka olisivat voineet muuttaa Kuuban kokemuksen vallankumoukselliseksi sykäykseksi, kuten Bolivia niin täsmällisesti oli osoittanut.

Tietystä mielessä voitaisiin sanoa, että Che Guevara oli jälleen Kuuban vallankumouksen perinnön rajoittama, tässä toisessa tulemisessaankin. Che oli edelleen aiemman sukupolven tunnistettava symboli, ja hänen suhteellinen nuoruutensa ja rohkeutensa ja hänen raakalaismainen murhansa antoivat hänen esimerkinsä muuttua myös nuoremmalle polvelle. Mutta oli muukin syy, miksi Guevaran kuvalla oli vielä niin voimakas kaiku. Stalinismin loppua seuranneissa talouskriisin oloissa hänen argumenttinsa uhrautumisen tarpeesta saatettiin mobilisoida ja sille antaa poikkeuksellinen moraalinen voima hänen elämänsä ja kuolemansa olosuhteista. Ja mikä tärkeämpää, ja monella tapaa ironista, hänen ikoninomaista vaikutustaan voimisti se, ettei häntä voinut tahria stalinismin pensseli; hän oli kuollut ennen kuin vallankumousretoriikka oli haihtunut Kuubasta (mikä sen todellisuus oli ollutkin) ja hänen elämänsä ja aatteensa eivät selvästikään millään tavoin edustaneet tuota korruptoitunutta perinnettä. Hänen elämänsä näyttikin pitkälti seuranneen polkuja, jotka veivät hänet pois Stalinismista. Siinä määrin hän oli kaikki, mitä pystyttiin säästämään Itä-Euroopan pirstaleista.

Silti tuo taistelun ja vallankumouksellisen vilpittömyyden symboli pysyi liittyneenä poliittiseen metodiin, joka oikeuttaa autoritaarisen byrokraattisen vallan muistuttaen substitutionistisesta teoriasta, jossa vallankumouksen subjekti on itseoikeutettu guerillero. Ja Che Guevaran perinnön symbolinen kieli kuuluu omaisuutena valtiolle, joka väärentää sitä käyttämällä sen omia tarkoituksia väännelleen Guevaran elämän ja aatteiden näkemyksiä ja ristiriitoja omiin tarkoituksiinsa. Kuten Habel sanoo "...tämä välittömien tarpeiden ja aatteellisen oikeuttamisen sekoittaminen, tämä jokaisen käänteen naamioiminen, on yksi fidelismon luonteenomaisia piirteitä..."⁶¹

Tahallinen sekoittaminen, jonka tarkoitus on samaistaa Fidel Chehen ja siten puhdistaa Fidel hänen osallisuudestaan ja vastuustaan nyt "oikaistuun" menneeseen.

Ideologia voi vääristää todellisuutta, mutta se voi täysin korvata kuubalaistyöläisten jokapäiväistä kokemusta. He saavat kuulla toistettavan uhrautumisen mantraa, mutta näkevät Kuuban, joka 90-luvun lopussa on jakanut tuon niukkuuden epätasaisesti, niin että joidenkin on elättävä pulan ja täyttämättömien tarpeiden elämää toisten liikemiesten, taksinkuljettajien, prostituoitujen ja hallituksen byrokraattien päästessä jatkuvasti osallisiksi vauraasta elämästä, joka aukeaa jokaiselle, jolla on dollareita käytettävänä. He kuulevat ylistyskuoron kansalle ja joukoille, jotka ovat historian päätekijöitä, ja näkevät silti valtion, jossa vallan keskittyminen on absoluuttista ja jossa kansalta on kielletty kaikki todellinen keskustelu yhteiskuntansa tulevasta suunnasta tai siihen osallistuminen. He kuulevat itsekehuisia julistuksia Kuuban seisomisesta yksin, kapitalistisen yhteiskunnan arvojen koskematta, jotka Che niin voimalla torjui, ja silti he elävät maailmassa, jota hallitsee kasaaminen, valta, voimavarojen sijoittaminen voiton takia ja heidän kalleimpien saavutustensa (lääketieteellinen tutkimus, koulutus, kulttuuri ja Chen itsensä hahmokin) muuttamisen maailman markkinoilla myytäväksi tavaraksi, mitä symbolisoi Kuuban talouden todellinen kierrossa oleva valuutta USA:n dollari.

Liittää Che Guevaran nimeen tuollainen todellisuus ja väittää, että kyseessä on jälleen yksi tuskallinen askel tiellä vallankumoukseen, on groteski parodia, joka vakuuttaa harvaa. Ja silti jokaisessa kuubalaiskodissa on Chen kuva. Ehkä he ovat antaneet sille toisen, salaisen merkityksen, aivan kuten satojen vuosien ajan katolisen kirkon pyhimyksille annettiin Kuubassa salaisia ja paljon voimakkaampia kansanuskon (orixat) jumalien nimiä. Jos niin on, niin ehkä Guevaran kuva voidaan vielä irrottaa sen ei-toivotusta samaistamisesta voimakkaaseen ja sortavaan valtioon.

---

61 J. Habel, mt, s. 141.

CHE GUEVARAN YLÖSNOUSEMUKSET – MIKE GONZALEZ

Jos vallankumouksellinen henki voidaan pelastaa, se johtuu siitä, että aikaisemman taistelun sankarin historia arvioi uudelleen, hänen virheensä ymmärretään, hänen projektiaan arvioidaan sen oivallusten ja virheiden osalta. Uskonnot tarvitsevat pyhimyksiä taivuttaakseen ihmiset asettamaan oman potentiaalinsa itsensä ulkopuoliseen voimaan; vallankumouksia tekivät lihaa ja verta olevat ihmiset, jotka ottavat käytännön opin menneestä hyvässä ja pahassa, mikä antaa heille mahdollisuuden ymmärtää ja harjoittaa omaa kollektiivista valtaansa paremmin ensi kerralla.

Kirjoittaja on Scottish Socialist Partyn johdon jäsen ja kirjoittanut muun muassa ”Voiko Kuuba selvitä” -vihkon.